

प्रमुदिता प्रीति सौमनस्य जाता बभूव दृष्ट्वा ॥ तदा तत्र पश्चावति प्राप्तवान् विमलकेतुयुवराजं दृष्ट्वा रुदित्वा अ  
तिशयेन विलापेन हृदये चपेतयित्वा रुरोद ॥ तां द्रष्टुं अशक्त्वा त् राजामंत्रिनो अन्यां तपुरीययो ॥ तदनुसृतो  
च नीचिंतयति चंदालहस्तभया स्वयं कालं गत मेपिलोकापवादं नो भवेति चिंत्य स्वाश्रमं गता ॥ तदा माता हापुत्र  
हापुत्रेति काश्चित् हाश्रांरोति । काश्चित् त्रलाटे चपेतयारोदिति । केचित् केशान् रुणित्वारोदिति । काश्चित् मूलछिन्न  
दृक्षेत्रोदिति । काश्चित् युवराजवदनं प्रेषयित्वारोदिति । काश्चित् युवराजं स्वमंगे स्थापयित्वारोदिति । काश्चित् विमल  
केतुयुवराजस्यांगे वदनं स्थापयित्वारोदिति ॥ काश्चित् युवराजस्य हस्तं स्वहृदये धृत्यारोदिति ॥ काश्चित् त्राशयणा  
नामग्रहणो नरोदिति ॥ काश्चित् महादेवनामग्रहणो नरोदिति । काश्चित् तथागतनामग्रहणो नरोदिति ॥ एवमेवाने  
कप्रकारेण रुदित्वा स्वपुत्रेशिरं स्थापयित्वा साऽचैतन्यययौ तदा तत्र स्थात्येकजना सर्वे हाशकारेण रोदिति ॥  
सर्वे तथागतसुगतभगवान् नामग्रहणो नरोदिति चाचैतन्यत ॥ अथ तदा जेतवने विहारे स्थितो भगवान्



विचित्र  
२१

शाक्यपुंगवः शृणोति. कुतः शब्दागतस्तथागतेति ॥ एवं स्मृत्य यथा सर्वज्ञात्वा तदा मोक्षदायको नाम गमस्ति  
मालाप्रमोच भगवान्. तदा गमस्तिमालायाः दिग्विदिगन्नवभास्य कर्पूरवतीनामनगरी. समंतादवभास्य. त  
स्मिन्मृतकस्थानमेव वभासयति ॥ तदा गमस्तिमालया. पुष्यविमाननिर्माय. माता. पद्मावतिं विमलकेतुयुवरा  
ज. द्वौ. अष्टौ. बोधिसत्त्वमुपसंक्रमे. महतासत्कारेण. तुषिताभुर्वनीयते ॥ तदा सरस्मिपुतिगतेन. भगवानस्य  
शरीरे पुवेशितं. ॥ तदा काश्यपनामभिभुर्भगवंतमेतदबोचत् ॥ कीहेतुभगवन्कः प्रत्ययः ॥ त्वंगमस्तिमाला  
प्रमोचितं ॥ भगवानाह ॥ काश्यपकिं नूज्ञापितं. कर्पूरवतीनामनगर्या. तस्य राज्ञेः एकपुत्रं. द्वौ भार्या. तेन. प  
रस्परविरोधित. तत्. कनिष्ठिकाकांतां पुत्रं द्याव्यति ॥ तस्य माता. ३. नेकप्रकारेण. विलापेन रोदिति. अनेकदे  
वनामगृहणो न रोदिति. मम नामगृहणो न रोदिति. ईदृशं दुःखतरमहं दुष्टं न शक्नोति. तेन तमुद्धारितो हं ॥ का  
श्यपोवाच ॥ साधुभगवन्साधुसुगतेति. स्वमाश्रमेतिष्ठति ॥ तदा धर्माकरो नाम देवपुत्रो. काश्यपमेतदबोचत् ॥

२१



भोकाश्यपः भगवान्किमुक्तं ॥ काश्यपोवाच ॥ देवपुत्रः भगवान्नैकधर्माधिकारदयात्मकः महाकारुणिकः तस्य  
गुणानुसंसा कथं वक्तव्यं ॥ देवपुत्रोवाच ॥ कथं काश्यपभाषय ॥ काश्यपोवाच ॥ भो देवपुत्रः नान्येवं कर्पू  
रवतीनामनगर्ण्याः पद्मकेतुराज्ञः कनिष्ठिकाकांतायाः कुर्बुद्वेन पापात्मना अग्रमहिष्यापुत्रः विमलकेतुपुत्र  
राजेंघाटपतिः तदा तस्मात्तु पश्चावतिनाः नेकदेवनामगुह्येन मृतकवपुंगृहीत्वाऽतिशयेन रोदिति । तेन  
केनापि नोद्धारितं ददातुः ॥ वातिशयः असहमानो भूत्वा भगवान् स्वप्रभां परिमुञ्च्य दशदिक्षु अवभास्य त  
दंते तां नगरिमवभास्य मृतकं समातरं मवभाष्य तत्प्रभायापुष्पविमानमभिनिर्माय स्वर्गमोक्षोपजायमानो  
भवति तथागतनामोच्चारणेन इत्थं देवपुत्र ॥ देवपुत्राह ॥ भोकाश्यप तं भगवंतं श्लाघनीयं कर्पूरवतीम  
हानगरि कोसः द्वात्रिंशद्योजनस्य वृत्तान्तं जेतवन् महाविहारः क्व कथं जानाति कथं नामगुह्यं श्रुते ईदृशं कथमुद्घा  
रितं देवपुत्रः सुगतचरितं न विज्ञापितोऽहं ॥ काश्यपोवाच ॥ किं कर्तव्यं देवपुत्रः तथागतस्य चरितं ईदृशं सर्वज्ञ



पंचाभिज्ञः दयावान् त्वङ्गुः त्वसहिष्णुः परङ्गुः त्वमसहिष्णुः ॥ कोङ्गुः खीभूतः कोदीनः कोमेनामोच्चरितः इति विचारितः स  
 दा ॥ उच्चनीचादि सर्वपाणि अहिंसकः एवं तथागतचरितं किं बहुना वक्तव्यं देवपुत्र ॥ तदा कर्पूरवति महानगर्या  
 केचिज्जनां दिव्यविमानमारुह्य देवगणानसार्द्धं स्वर्गलोकं गंतव्यं पश्यति ॥ तद्दार्ताश्रुत्वा सर्वजना हाहाकारप्रेक्षता  
 कोदोषः घाटकः नान्यैवं कांता परस्परविरोधेन इत्थं तमिति सर्वजना कथयन्ति ॥ अथ राजामंत्रिनो दीनमना परस्पर  
 युवराजस्य गुणानुसंसाभाषित्वा तिष्ठतः ॥ तदा सुलोचनीदेवी तदवसरे प्रहसितवदना राज्ञि आगता आगत्य च पा  
 दयोः प्रणिपत्य राजानं निवेदिता महाराज इदं तितव वल्लभा सर्वभूतामो मम भगिनी सहधर्मं विवाहं कुरु सानिध्यं  
 न मम कार्यं तव कार्यमेव इति विज्ञाप्य स्वमाश्रमे गच्छति ॥ ततो राजामंत्रिनौ संभाषितौ ॥ कश्चिन्मन्त्री राजानमेव मा  
 ह ॥ महाराज किं किमन्यं कर्तुमिदं निमित्तं अवध्यस्त्री जाति सा देवी उक्तं यथा तो मे सर्वजनां च ॥ तस्मान्मंत्रिन् यथामे  
 व्याकुलीकृतं तथा व्याकुलीकृतं तस्यैवं कर्तव्यो हं ॥ सहधर्ममेव च करोमि ॥ मंत्र्युवाच ॥ साधु महाराज यथामत



मेवंकुरु ॥ एवमेव राजा मंत्रिनौ सम्मतं संभाषणं कृत्वा सर्वपौरजनान् आदिश्य सामाग्रीं सर्ज्य कृत्य यथामतं महता  
सत्कारेण सहधर्मकृतवान् ॥ तदा सुलोचनी देवी प्रहसितवदना प्रीति सौमनस्यजाता राजानं पादयोः पुणिपत्य एव  
माह ॥ महाराज साधु इत्थंच स प्रमानेन महामानी कर्तव्यं प्रसादिकर्तव्यं ॥ श्लाघनीयं त्वं महाराज परमानंदभूता  
मे ॥ ततो राजोवाच ॥ देवी सुलोचनी मम वस्त्रभाभूतत्वात् त्वद्वचनप्रमानि कर्तव्योऽहं सर्वयथामासमेकं तवाधि-  
कारमभूत् ॥ ममांगीकरणं संपूर्णं भूतं दत्ते यदा कार्यमेभविष्यति तदा मे वचनप्रमानीयं कर्तव्यं मालंघनीयं क-  
र्तव्यं ॥ ततो सुलोचनी देवी राजानमेवमाह ॥ भो महाराज साधु न भेतव्यं यथा त्वमाज्ञापितं तथा करोम्यहं ॥ रा-  
जोवाच ॥ सुलोचनी सत्यमेव मितिकिं ॥ सुलोचनी उवाच ॥ महाराज सत्यं सत्यं त्रिसत्यं तवाज्ञा लंघनेन किं कर्तव्यं ॥  
ततो राजा इत्युक्त्वा तूष्णीं भूतस्थितः ॥ अथ तस्मिन् समये सराजा मंत्रिनामंत्रयते स्म ॥ तदा मंत्री सत्वरमागत्य राजा-  
नमेवमाह ॥ महाराज किमाज्ञापयसि ॥ राजोवाच ॥ नैवं मंत्रिन् अतिशय हेतुभूतं समानृणा सह वर्तमानमाता



द्विचित्र  
२३

युवराज दिव्यविमानारुह्य स्वर्लोकं गतेति । सर्वजना कथयन्ति । सत्यं वा असत्यं वा । एवं किं हेतुभूतं । कस्य विषयप्रभावं ॥ अथ  
वा स्वपुण्यहेतुं । अथवा केनापि देवेनोद्धारितं वा किं ॥ ततो मंत्री राजानमेवमाह ॥ न ज्ञातो हं महाराजातिहेतुं केचिज्जना  
कथिता मया भूतमिति ॥ तस्मिन्समये धर्माकरो नाम देवपुत्रः काशपवचनं सत्यं वा असत्यं वा परिश्रुणार्थं । ये तव त्रिवि  
हारात्कर्पूरवतिनामनगरिमुपसंक्रांति ॥ ततो वासे चारयति ॥ महाराज मंगलं भवतु सर्वदा भो मंत्रिन् कश्चानमस्तु  
अथ राजा देवपुत्रायैतदवोचत् ॥ भो पुरुष कस्मादागतः किमर्थमागतः को हेतुः को जातिस्त्वं ॥ देवपुत्रो राजानमेव  
माह ॥ नान्येवं महाराज जेतवनमहाविहारवासि धर्माकरो नाम देवपुत्रो हं । ममैकहेतुभूतत्वादिहागतः ॥ राजो वा  
च ॥ देवपुत्रः को हेतुः कः प्रत्ययः ॥ देवोपुत्रो वाच ॥ भो महाराज तव पुत्र युवराज कालंगतेति किं वा पुनश्च तस्यां  
नगर्यां गभस्तिमाना प्राप्ता इत्युक्ते न ज्ञातो हं भाषयस्त्वं देवपुत्र ॥ ततो देवपुत्रो वाच ॥ नैवं महाराज अन्यदेवस्य वि  
षयप्रभावं इदानीं प्रतीतो हं तथागतस्य प्रभावं अतिशयप्रभावं ॥ राजो वाच ॥ देवपुत्र तर्हि तु सकलं भाषय ॥ देवपु

२३



विष्यति. तेन हेतुना. सामां व्याकुली करोति । तथा हं तान् विपरीतं करोमीति ॥ गच्छ मंत्रिन् कुत्रमपि. शुद्ध निःछंद या  
चक मत्रमानीय तस्मै दातव्यतां ॥ अथ समं त्री उवाच ॥ महाजन सर्वयथा गच्छाम्येवं ॥ ततो मंत्री. कर्पूरवति महा  
नगरे. चत्वरं. वा मार्गे वा अन्यप्रदेशे वा. श्रुत्वा दर्शयति ॥ कस्मिंश्चिदग्निशालायां. शुद्धयाचकं. पापदेहि. गच्छ गंड  
कं. विभत्सरूपं. पादैकं पंगु. चक्ष्वैकविहिंनं. पश्यति मंत्री ॥ तथा ह्य याचकमुवाच ॥ याचकतवार्थं. किमपि किं  
चिद्दातव्यं. दुःखीभूतत्वं. आगच्छतु ॥ याचकोवाच ॥ भो महापुरुष केनापि नैव दातव्यं त्वश्वाघनीये सुक्ता. स  
हसोत्थाय. तस्य मंत्रिना नुगच्छति ॥ येन राजा स्तेनोपसंक्रम्य मंत्रीराजानमुवाच ॥ गृहे महायाचकागतः ॥ राजोवा  
च ॥ एवमेव मंत्रिन् अंतपुरे मत्कांता सुलोचनी देव्या ह्युयागच्छत्व ॥ ततो मंत्रीति वचनश्रुत्वाऽन्तपुरे गत्वा. सु  
लोचनीमाहूयोवाच ॥ भो महादेवी आगच्छ महाराजाऽज्ञापितं ॥ सुलोचनी देव्युवाच ॥ मंत्रिन् किमाज्ञापयसि. इत्यु  
क्त्वा सहसोत्थाय. देवी आगता मंत्रिना सह ॥ ततो सुलोचनी देवी. राजानमाह ॥ किमाज्ञापितं महाराजः ॥ राजोवाच ॥



नैवात्यकांते मया पूर्वभाषितं तवासत्त्वं पूरितो हं सत्त्वं कुरु यथा त्वं ॥ कांतो वाच ॥ कथं महाराज तवाज्ञानैव कर्तव्यं ॥ अ  
 थ राजा मंत्रिन् माज्ञापितं ॥ मंत्रिन् याचकमानीय अन्नपानं दत्त्वा सुलोचनीयाचकाय दत्त्वा विसर्जयः ॥ अत्र मास्था  
 पयः तस्यामुखं नर्शनीयं पाप्येव सात्वरितं चूत्वा ममाज्ञां पालय प्रेरितस्त्वमित्युक्त्वा विमुखीभूय राजा तपूरे गद्य  
 ति ॥ अथ मंत्री रवानपानं दत्त्वा देवीमाहूय हस्ते धत्वा याचकाय दातव्यं संभ्रमेन ॥ ततो सुलोचनी मंत्रिन् मुवाच ॥  
 हा २ किमेव मंत्रिन् किं कर्तव्यं ॥ मम इत्थं भूतं ॥ मंत्र्युवाच ॥ न ज्ञातो हं सुलोचनी राजायथाज्ञापितं सर्वे युवयोः स  
 त्त्वं मुक्तं मया किं कथ्यते गच्छतु ॥ ततो याचको चिंतयति अहो किं दृष्टं वा भूतं वा भूतं मम भाग्यभूतं इत्युक्त्वा राजा  
 मंत्री गृहीत्व वामहस्ते विधाय हठादुच्छ्रितियाचकः ॥ सा सुलोचनी याचकस्यासगति अतिशयेन रुदित्वा अतिश  
 येन विलापं करोति स्म ॥ तदा चित्तमोहिनी सानिष्ठवार्ता श्रुत्वा स्वस्वामिं राजनिर्गत्वा व्याकुली भूय स विलापेनारो  
 चयति ॥ भो स्वामि महाराज कथं मम याचकाय दातव्यं हा कुत्र गंतव्यं ॥ राजो वाच ॥ हे त्वि मोक्षदं कुरु ॥ आवयोः



सत्यभूतं स्व न ज्ञातव्यं तूष्णीमिति ॥ अथ सर्वे पौरं जना कथयति परस्पराः परमतानुगतमिदानीं कथं राजा स्वकां  
तायां च दत्त मे केचित् कथयति दत्तैवं निश्चयं सापापात्मा स्वकर्मविपाकेन केचिदिष्टं अतएव ददतु सर्वजना इत्थं व  
दति तत्र बहुजैर्दृष्टगतवान् यात्रावदिति ॥ अथ राजा सर्वचिंतापरित्यज्य मंत्रिनमाहूय एवमाह ॥ नान्येवं मंत्रि  
निदानि मया देशितं तथा सज्जीक्रीयतां सुगतपूजनाय स्वादनीय भोजनीय रसरसागोपेतां यथामतं मनोर  
मकूटागारे स्थापयति स्म ॥ ततो मंत्री राजा यथाज्ञापितं सर्वसामाग्रीं सज्जीकृतं ततो दिवसमागतः ॥ तत्र रा  
जामंत्रिनमाहूयौवाच ॥ मंत्रिनश्च दिवसभूतं भगवान्नागमिष्यति आगमिष्यति वा इत्युक्त्वा सराजा पंचपू  
ष्या लाजाक्षतंच करपुटे निधाय विराजगृहस्य उच्चकर्मशीर्षे स्थित्वा विज्ञापितवान् ॥ भगवन्मेषाद्वायु  
क्लेन चिंतितो हं यथा देवपुत्रेन निवेदितं तथा सर्वे आगच्छंतु अश्ववेलाभूतमित्युक्त्वा पुष्पांजलिं पुशितं ॥  
तदा तानि पुष्पानि तत्क्षणा मात्रेण कोटिपुष्पपुमारोत बहुतरं भूत्वा पुष्पवर्षमिव भगवत शिरसि पुगच्छंतं



विचित्र  
२५

वसंतभिक्षुसंघे च ॥ तदाभिक्षवो भगवंतमेतदवोचत् ॥ किंभूतं कस्मात्पुण्यं पुनर्वर्षति ॥ भगवानाह ॥ कालोयं भिक्षवः देवपु  
त्रेनोदितः नामैव पद्मकेतुराज्ञाः पुण्यांजलिं प्रक्षिप्तं आगच्छन्तु गच्छामः सर्वे तु क्त्वा भगवान् सहस्रोत्थायः अद्विवलेन विन  
यति गतवान् सार्धं भिक्षुगणैः सार्धं पन्नगासनेव ॥ तत्रक्रमेण कर्पूरवतीनगरीं प्राप्तवान् गोपुरेण ॥ अथ सराजामंत्री  
परिजनसकलैः प्रमुदिताः प्राप्ति सौमनस्यजाता भगवंतं सर्वभिक्षुगणामंडितं दृष्ट्वा नानावाद्यपुवादितेन महता सत्का  
रेण त्रिपुदक्षिणी राजद्वारे मनोरमकूटागारे नानालंकारपुलकितवितानवितनुतैर्दिवा सने पाद्यादिपुरस्सरेण -  
स्थापितवान् ॥ अथ सराजा सर्वपूजोपकरणैः पूजितवान् फलमूलादिनुपटौकितवान् संपूज्य पिंडपात्रादिकं दा  
तवान् दक्षिणादिभ्यः ॥ पुनरसरसागोपेतान्याहारेण पूरयित्वा क्षमापयित्वा प्रार्थयामास ॥ न जानामि भगवन्न जा  
नामि सुगतमार्गं अहो मे अतिशयेन भागधेयं मनोरथं पूरयतां निर्गुणसंसारं मायामयं मायादुःखमूलं क्लेशभांडभू  
तत्वं देहि मे योत्तरं पदं ॥ तदा भगवान्नाह ॥ दानेन विपुलां भोगा  
दानेन नृपतिभूताः दानेनानुत्तरं

२५



पदा ॥ दानेन सुखसंपन्ना दानेन पूजिता नराः ॥ दानेन सर्वसौख्यानि दानेन सुहृदा गमा ॥ महाराज साधु नृपसाईल  
तव पुराणप्रभावत जुष्टो हं ॥ तस्मात्तु श्रोतमनाम तथागता भविष्यति निश्चितं त्वं मम भवने सुखं प्राप्य इति भगवान् प्र  
तिनिर्देश्य सगराः उत्थाय यथाऽगता तथातं जेतवनविहारं ययौ ॥ ॥ अथ राजा मंत्रिनौ परस्परं संभाषणं परमानं  
दकथां प्रभाष्य तूष्णीं भूतं स्थितौ ॥ ततो याचके स्थिता सुलोचनी राजद्वारे मंगलवार्ता श्रुत्वाऽनेकविलापेन रुदिता  
व्याकुलीना कालगतेति सानरके भुंजते ॥ अथ पश्चान् चिन्तमोहिन्या गर्भाधाने भूतं कुमारो जातः ततः प्रभृतयः क्रिया  
कालं यथा मतं कृत्वा ॥ तदा क्रमतः कुमारः प्रवर्द्धमानो भवति शुक्लपक्षे शशीव ॥ अथ राजा मंत्रिनौ संमतं कृत्वा तस्मै  
कुमारयः राजभिषेके दत्तवान् ॥ ततो दिनानि प्रेरयामास ॥ तत्र सराजा मंत्रिनौ प्रहर्षं सुगतवर्णानां भाषणं कृत्वा तिष्ठे  
कालांतरे स्वर्लोकात् पुष्पविमानं बाहयित्वा हारकारेण बोधिसत्वगरामुपसंक्रम्य राजा मंत्रिनौ परिजनपुभृतयः सहता  
सत्कारेण बोधिसत्वभवने स्वर्गं नीयंते ॥ इति हि भिक्षुवो तेन पुराणं कर्तव्यं ॥ उपगुप्तो वाच ॥ राजन्सुखो वाऽऽखो वा-



विचित्र  
२६

केनापि स्वकर्मवसात्प्राप्यते ॥ ॥ इदमवोचत् भगवान् स्तेचभिश्च वोधिसत्त्वः साचसर्वावती पर्वत्सदेवमानुषासुरलो  
को भगवतो भाषितमभ्यनन्दनिति ॥ ॥ इति श्रीविचित्रकर्णिकावदोने तृतीयोऽध्यायः ॥ ॥ ॥  
नमोरत्नत्रयाय ॥ ॥ अथाशोकराजोवाच ॥ अथ कस्मिन्समये भगवान् विहरस्य कपिलवस्तुनि महानगरे सत्कृत  
गुरुकृतो मानीकृत पूजितः महर्षिकैः राजभिः सर्वैः पौरजनैः चतुर्भिश्च पर्वदेः ऋषिभिश्च श्रेष्ठैः देवनागयक्षगंधर्वा  
दिभिः पूज्यमानो भवन्ति ॥ तस्मिन्नवसरे नागरो नाम जनपदैकमासित् ॥ तत्रानेक वणिक्पुत्रावसन्ति ॥ ततः कश्चित्  
तस्य वणिक्पुत्रो द्वौ धर्माकरधनकरो प्रेमौ परस्परौ ॥ तत्र कस्मिंदिने द्वौ वनिजौ व्यापारं ययौ ॥ ततो दिना विप्रेरया  
मासः । वासेन भक्तेन देशग्रामादि लंघनेन एकस्मिन् नदीतीरे भिक्षुना एकेन वानप्रस्थेन संस्कारितचैत्यमेकमस्ति ।  
तत्र तौ चैत्यं पश्येत् ॥ एकेन धनकरेण चिंतयित्वा सखायं धर्माकरमुवाच ॥ सर्वे धर्माकर आवयोः तच्चैत्यं द्रव्यं गृहि  
त्वा व्यापारं कुर्यावः बहुतरं लब्धं पतिलब्धये ॥ तदा धर्माकरोवाच ॥ सर्वे नैवं योग्यं देवताद्रव्यं विषोपमं चैत्यद्रव्यं

२६



अग्निष्टोपमे ॥ तदा धनकरो वाच ॥ सर्वे धर्मा कर किं कर्तव्यं केनापि देवतापुसादा ह्यस्मि प्रतिलभ्यते ॥ देवता मे  
कंपाप किंचित् कार्यं पुसाधयति ॥ देवतापुष्पं शिरसि स्थाप्य केचिद्भोका मनोरथ पूरयति ॥ तस्मात्सर्वे चैत्यद्रव्यं न  
व्यवसाय महाविभवं प्रतिलभाव ॥ पुनरपि त्वमहं प्रतिनिर्हृत्यस्य द्रव्यादधिकं स्थापयेत् ॥ एवमेव महनिश्चयमेव  
कर्तव्यं ॥ धर्मा करो वाच ॥ सर्वे मा करोम्यहं ॥ एवं तव यथा सर्वं ॥ ततो अहं करोमि तेन साधनीयं देवतापुसादादिसु  
क्ता चैत्यगर्भं गृह्णाति धनकरः ॥ ततो द्वौ किंचिद्दूरे प्रदेशे प्राप्तं तत्र द्वौ परस्परौ तत्कथां विचिंत्य कलहोत्पादितं तत्  
पापात् ॥ ततो धर्मा करो वाच ॥ भो सर्वे किमर्थं कलहोत्पादितमिति ॥ अनिमां ऊरु ॥ ततो धनकरो वाच ॥ सर्वे नैवं त्व  
या सह स्थातव्यं निश्चयमेतन्मार्गेनाहं गच्छामि ॥ त्वं त्वन्मार्गेन गच्छसि त्वमित्युक्ता सरोषेणा धनकरो स्वविषयं गृहित्वा  
मार्गे केन गच्छसि ॥ ततो धर्मा कर दीनमना नाना चिंतयित्वा अन्यप्रदेशे गतवान् ॥ ततो धनकर किंचित्प्रदेशे वनांतरं



विचित्र  
३

प्राप्तं शदानि कुत्र गच्छामि. ममैकांतस्तत्र त्रासमापद्यते ॥ तत्र तस्मात्तदा अक्षौकागता. तं दृष्ट्वा धनकरसंभुमेन. पला  
यितुं न शक्यते ॥ स्त्र विषयसर्ववस्तु इत्यादि प्रमोचितं. ततः शस्त्रेणाप्रहारितुं प्रमोचति. शस्त्रं तदनुहस्तेन प्रहारितुं.  
हस्तौ रबादति ॥ ततो पादे न प्रहारितं पादौ रबादति. ततो न शक्तिं प्रहारितुं. तत्र पतितं मृतकमिव ॥ ततो अक्ष. तं मृ  
तकभूतमिति विचिंत्य. वनांतरे प्रविशति ॥ तदानेकप्रकारेणाविलापेन रोरुपते धनकर अतिशयेन वेदनां वेदयति.  
तदा कस्माद्भिक्षुरेकाकी आगतः तत्र ततो. आक्रंदित शब्दं श्रुत्वा गत्य तं पश्यति ॥ ततो धनकरो वाच ॥ कः पुरुषस्त्वं  
मां रक्ष रक्ष ॥ भिक्षुरुवाच ॥ इत्थं कथं स्थातव्यं त्वं कः पुरुष. वृत्तांतं वद ॥ धनकरो वाच ॥ नान्ये वै भिक्षो. मम मंदभागं.  
नागरो नाम जनपदवासी. वणिक्पुरुषो हं. नानारत्नहिराणां सामाग्रीं. ग्रहरो नागतो हं ॥ अत्र महा अक्षवनचराग  
त्य. रबादति मां. यथा शक्नोहं प्रहारितं. मम हस्तपादादि रबादित्वा पलायितः मम इव रत्नं पुति शिज्जवानिति ॥ वानप्र

३



त्तमिश्रुवाच ॥ भोवाणिजपुरुष तद्व्यं कुत्रगृहितं योतु चैत्यद्वयभूतं तेनपातकेनत्वमित्थंभूतं ॥ वणिक्युरुषो  
 वाच ॥ भोभिक्षवः एवमेवचैत्यद्वयं कथं ज्ञातव्यं ॥ वाराणप्रस्थोवाच ॥ ममद्वयं तद्वनखंडे सन्निधौ नदीतीरे स्थापि  
 तोहंचैत्यमेक । तस्मिंस्त्वयागृहीतंनिश्चयमेव । वणिकपुरुषोवाच ॥ साधु २ भिक्षो तद्व्यंएवंभूतं देवताप्रसादेन  
 महतालाभं प्रतिलभार्थं इत्थं मागंतोहं विपरीतादिभविष्यति न ज्ञातोहं अत्रकिंकर्तव्यं मयापराधभूतं ॥ भिक्षुरु  
 वाच ॥ भोवणिकपुरुष अतोकिंकर्तव्यं नान्यैवमेवं ॥ नमोबुद्धाय नमोधर्माय नमःसंघाय नामेतिअंजलिभावन  
 याकुरुत्वंसहस्राकिल ॥ इतितमुपदेशंकृत्वाभिक्षुरेवंप्रदेशोगतवान् ॥ ततो धनकरवणिक्युरुषेन नमोबुद्धाय नमोध  
 र्माय नमःसंघाय इतिपंचवारनामगुह्यमात्रेणा तस्य हस्तद्वयंप्रादुर्भूतं मनुष्यातिक्रांतौहस्तौ ततोप्रसन्नमनोभूतः पु  
 नर्पुनः तस्य दशनाखंजलिंकृत्वा पंचपुराणमंकृत्वा तेनपुराणममात्रेणा पुनःपादद्वयंप्रादुर्भूतं ॥ ततो धनकरो वणिकपुरुष  
 प्रमुदितमना प्रीतिसौमनस्यजातेन परमाश्चर्य्यप्राप्तेत्युक्तवान् ॥ अहो धर्मनिधानभूतं कल्याणाशयभूतं सर्वकुशल

पुनः सारणेन  
 पादद्वयंप्रादुर्भू  
 तौ



विचित्र  
२८

मूलांकरभूतं ॥ रत्नत्रयस्मरणमात्रेण मम कलेवरं वै कारिभूतं त्वमिष्टं संपूर्णं हस्तपादांगप्रत्यंगानि परमाश्चर्यप्राप्तेषु  
कृचाहं ॥ श्लाघनीयभूतं तथागतत्वं ततोऽस्वद्वयं पश्यति । तत्सर्वद्वयं गृहीत्वा पूर्वमार्गेण प्रतिनिवृत्त्य तच्चैत्यप्रदेशं प्रा  
प्तवान् ॥ ततः सतं दृष्ट्वा प्रमुदितमना पुणामतिस्म ॥ नमोस्तु ते महाबाहो न ज्ञातोऽहं महाकृपः ॥ क्षमस्व भो सदानंद सर्व  
भावेन मो नमः ॥ त्वत्पुसादामहा लाभं प्राप्तयेति विचिंतय ॥ व्यापारं सहसा गत्वा विक्रिं भूत्वा त्र आगता ॥ इत्युक्त्वा त्रिपद  
क्षिणा कृत्वा पूर्वगृहीतं द्वयं पुढौ कितवान् ॥ सांजलिं स्वद्वयदक्षिणां दापितवान् ॥ अथ तस्मिन् समये स्वसखां तत्र  
प्राप्तवान् महालाभेन ॥ ततः परस्परं दर्शितवान् संचारविचारयति ॥ कुशलं ते धर्माकर कुत्र गंतव्यं महाभागो यं  
सहसा प्राप्तं कियद्वाभं कथं वद ॥ धर्माकरो वाच ॥ सखे धनकर महालाभं मम भागधेयमस्ति तव कथं धनकर वद  
त्वं यथाभूतं ॥ धनकरो वाच ॥ सखे किं बहू नोक्तेन त्वद्वचनमकृत्वा ममैकमार्गेण न्यप्रदेशे गतोऽहं महाधनी विक्रीभूतं  
मम सर्ववृत्तान्तं निवेदितवान् ॥ धर्माकरो वाच ॥ धनकर सत्यमेवं श्रुत्वा हार अवधीरय इदानीं किं कर्तव्यं तस्मिन् धर्म

२८



दिव्यचक्षु १  
 ज्ञानचक्षु २  
 धर्मचक्षु ३  
 समंतचक्षु ४  
 नासचक्षु ५

धातौ प्रार्थितं कुरु तस्य विषयं सर्वं उपदोषय ॥ धन करो वाच ॥ प्रदो कितो हं सखे संपूर्ण किंचिदपि अधिकं दापि तो हं  
 ततो धर्मा करो वाच ॥ साधु २ धन करे तु त्वा चैत्याय समुक्तं मालैकदापितवान् धर्माकरः ॥ अथ श्वरामात्रकं स्थि  
 त्वा परस्पर समभाष्य स्वगृहं प्रकांतौ ॥ ततो धनकर स्वगृहे मातापितरौ पत्नी सहितां संचारविचारयति ॥ यथा  
 योग्यं विचार्य तत्र रात्रौ शयितः ॥ तत्र पत्नी उवाच ॥ भो स्वामिन् कथं विलंबितो भूतं व्यापारस्ते कथं शुभं वा अशुभं  
 वा इति ॥ भर्ता उवाच ॥ कांते किमुक्तेन बहुना पूर्ववृत्तांतं सकलं उचितवान् ॥ कांता उवाच ॥ इत्थं स्वामिन् स  
 त्यमेव इत्थमपि गृहमनुप्राप्तं महद्भाग्यं मम यथानुदर्शि भूतं इति मम किं गतिं भविष्यति ॥ साधु साधु महाकुर्व  
 धर्मं चाप्यथ संघकं ॥ यस्य स्मरणमात्रेण पापा गच्छन्ति संक्षयं ॥ तदा भगवान् कपिलवस्तु महानगरे स्थिते पंच  
 चक्षुः समन्वागतः स्मृतः संप्रजातन् करुणा करो नाम रस्मयः समुत्ससर्जः ॥ ते रस्मयः त्रिसाहस्र महासाहस्र  
 लोकधानुमवभास्य तस्मिन्नागरे नाम जनपदेऽवभासयन्ति ॥ तदा धनकर परम विस्मयमापन्नः तान् रश्मि



न दृष्ट्वा को हेतुः प्रत्ययोऽहं दृष्टं वा श्रुतं वा नमनुज्ञातमित्युक्ता समुत्थाय स्थितवान् ॥ तदारश्मय उचु ॥ ये मा  
 नवा बुद्धमनुस्मरन्ति कुक्षेति कुक्षेति तथा गतेति ॥ इत्थंच वाक्यं समुदीरन्ति चित्ताभिलाषं फलमाप्नुवन्ति ॥ बुद्धाय  
 तस्मै प्रणमन्ति ये ते बुद्धाय नाथाय तथा गताय ॥ म<sup>रु</sup>ह्यांचरन्ति वरचक्रवर्त्त्या भूत्वा सदा सानुचरैः प्रमुक्ता ॥ ये पुष्प  
 धूपादिभिः पूजयन्ति कुक्षं वि कुक्षं शरणं समग्रं ॥ नैव शृंगं धश्चरसैश्च युक्तं स्वर्गं सदा भोगसमन्वितास्ते ॥ इदं सुसा  
 रं खलु बुद्धपूजां भवार्णवसंतराणां विधानं ॥ कुरु प्रहर्षैर्वरशाक्यकेतुं तथागतस्य भवनं प्रयांति ॥ इत्युक्त्वा रश्मयो  
 भगवंतं त्रिप्रदक्षिणीकृत्य स्वशरीरे प्रविशन्ति ॥ ततः प्रत्यूषसमये धनकरः स्त्रीपुरुषौ समुत्थाय परमाश्वा दद्भुत  
 प्राज्ञः ॥ श्लाघ्योयं सुगतः तथागतः यथादेशित रश्मयः सर्वं तथा करोमि इति विचिंत्य सकलसामग्रीः पुष्पं धूपं दीपं  
 गंधं नैवेशं विविधोपकरणं रसरसागोपेतं सज्जीकृतवान् ॥ अथ धनकरो भगवंतं निमंत्रणाय कपिलवस्तुम  
 हानगच्छी स सहाय<sup>या</sup> बांधव पुरसरेण गतवान् ॥ सप्तयोजनविस्तीर्णो सप्तप्राकारमंदिते ॥ सप्तभिपरिखाभिश्च



सप्तभिस्तालपङ्क्तिभिः ॥ शोभिते वृक्षसंकीर्णो विहंगाविविधैरुते ॥ नानाहृद्योफलोपेते नानाकुसुमवासिते ॥ देवखा  
तैः समायुक्ते पनारीपरिशोभिते ॥ नानाहिविज्जनाकीर्णो नानासुजनवासिते ॥ राज्यांगब्रवरैर्युक्तैः चतुरङ्गवलावृते ॥ ह  
स्तध्वमहिषाभिश्च अनेकैः पशवावृते ॥ नानोत्सवसमायुक्तैः नटनाद्यरसैर्युते ॥ गीतवाद्यसदावाद्यमहद्भिः सुजनैर्यु  
ते ॥ अवलाप्रवलायुक्तैः अप्सरेवसुसोभिते ॥ सुभिक्षजनसंकीर्णो राजाभ्युदनालये ॥ नानाधातुसमाकीर्णो व्रतदेवाः  
र्चनेरते ॥ ततोऽक्रमतः धनकरः प्राप्तवान् नगरितं ददर्श कनकाद्रिमिवोज्वलं ॥ द्वात्रिंशत्पुरुषलक्षणैः समलंक  
ताः शीतिव्यंजनालंकृतगात्रं ॥ भिक्षुगणपरिहृतं समुपदृश्य प्रमुदिता प्रीतिर्लोमनस्यजाता भगवंतं त्रिपुदक्षिणीकृत्य  
दक्षिराजानुमंदलं कृत्वा भगवंतं विज्ञापितवान् ॥ समन्वाहरंतु भद्रेत सपर्यद ॥ भगवन् बुद्धवीरेश बुद्धनाथं नमो



कापदेवयात  
नितेयाल =

स्तुते ॥ आमंत्रयाम्यहं नाथ पूजामे मनसि वर्तते ॥ पंचोपचारकथाहं पुष्पमारोहयाम्यहं ॥ नविभो मे महानाथ चित्तमात्रप्रवर्तते ॥  
चतुर्थे हि ममावाशे नागरे जनपदे वरे ॥ सानिध्यं कुरु हे नाथ इत्थं मनसि वर्तते ॥ इति समनुविज्ञाप्य पुनः त्रिप्रदक्षिणी कृत्य  
शिरसा प्रणाम्य दक्षिणां दत्त्वा स्वगृहं प्रति निवृत्तुं मार्गः ॥ तदा भगवानाह ॥ बनिजसाधुयथा मतं ते कुरु गंतव्योऽहं ॥ ततो ध  
नकरो वणिजः पुमुदितमना स्वनिवेशनं प्राप्नवान् ॥ मुनिवरयुतगेहे हेमरत्नातिशोभे सुरनरदनुजाहिसिद्धिगंधर्ववंदे ॥ अति  
बलमैदनोरे ये यदाऽऽमंत्रां हि प्रवरगुणायुतां गा जायमाना सुतास्ते ॥ यावत्पुरं कपिलपुरं च यावत् सधर्मयुक्तं मुनींश्च  
क्रमयं ॥ ततः प्रहर्षाऽऽतिसौधनो<sup>मस्तजन</sup> रव्य अकारयत् मार्गमिमं समग्रं ॥ संछन्ना तृणादारुकंठक शिला शर्करा रन्ध्रा कलं  
निम्ना द्वाऽहि पतंगवात्मिक कृमी प्राचूर्यभंगीकरं ॥ तत्सर्वं व्यपनीयु सत्तममिथो मार्गमनो मोदितं विस्तीर्णो मृडका



ऊवेरयाज्ञ  
ऊलथे =

सिमाचोका

चिलिंदिकसुखं संस्पर्शनाल्हादतं ॥ संकीर्णकुमुदांभोज. कल्हादोत्पलमध्विकैः ॥ तिलकचंपकाः शोक. कुन्दपाटल  
केशरैः ॥ इत्येवमादिभिः पुष्पैः सर्वर्तुसमपुष्पितैः ॥ भ्रमङ्गुंगरागीत. वह्वातगुणान्वितैः ॥ पट स्रग्दाम नि  
वहैः पार्श्वर्तुसमलंकृतं ॥ वितान विततं व्योम्नि. नानाकौशेयशोभनैः ॥ सर्वरत्नसमाकीर्ण. धूपकटकुक्कुटैः पुतं ॥ चन्दा ३  
गुरुनिर्यास. दिव्यगंधपुष्पपितैः ॥ वैजयंति ध्वजध्वज. चारुचामरशोभितैः ॥ नानारत्नसमाकीर्ण. स्तोरणैः समलंकृतं ॥  
कचित् करान्तरा मृदंगगीतैः वीणा मुकुटा मुरुजादिभिश्च ॥ स्त्रीणां चरत्कुण्डलभूषितांगा. विराजितं चोभय पार्श्व  
तत्र ॥ जाम्बूनदमया वृक्षा. दिव्यालंकारमंदितान् ॥ स्थापयामास पार्श्वर्तु. किंकिनीजालसंगतान् ॥ नानाहारविभूषा  
गान्. पुरुषांस्त्वत्ति सुंदरान् ॥ दारानुपुरसंकीर्णान्. कटाक्षक्षेपिताम्रिथः ॥ ॥ ततो दिवसमागते. कूटागार यथा यो  
ग्यालंकारमलंकृत्य. शोभन विस्तारित वा वान् ॥ अन्यच्च ॥ प्रभूतं भोजनीयं च. स्वादनीयं धनाकरः ॥ संघस्य भोजना  
र्थाय. स्वादनीयं त्वकारयेत् ॥ वर्णागंधरसोपेत. लेह्यं चोष्यं च पेयकं ॥ पायसविधिवयुक्तं. व्यंजनं विविधं मतं ॥ ॥



त्कांदंतथा द्वादहानिकंच पुष्यिकं कालं विकै वैजिकमेव फालिकं ॥ पैष्ठंतु नानाविधमग्रसिकं प्रत्येकतो द्वादशकं भुक्ताकरं ॥  
अन्यंच ॥ अथ प्रातस्तमुत्थाय विधिस्नातः सुचलभृत् ॥ आहूय स्वजनं सर्वं मुचिवा न समहार्थिनिः ॥ अरं क्रियंतां सुरसं  
घसेवितां पूर्वः समंतादिव चामरावती ॥ इयं हि सम्यक्परिशोधिता वनि मुनींद्रसेधा क्रमणाय सत्वरं ॥ अथ कृणा  
त्कांशमृडंगकाहलैः ध्वजातपत्रव्यजनादिभिर्महत् ॥ माध्यापकः स्थाविरकस्त्रिरत्तिकैः मुनींद्रनाथाभिमुखं जगा  
मः ॥ मांदारपुष्पांजलिभिश्चकैश्च तत्रैकजातिप्रतिवद्धकैश्च ॥ सुभूतिपुरंगममंजुघोषैः पुरःसरैस्सार्धमनेकपुज्यैः  
॥ ॥ भगवन्नाथकालसो धर्मगंडीनिनादह ॥ संगमाय च बुद्धानां रवा पूरितदिश्वरां ॥ प्रामुदिसंस्थिता बुद्धा धर्म  
गंडीनि संस्यतां ॥ संघचेतककालसो मुनींद्रदर्शनोत्सुका ॥ ततो दीपंकरः श्रीमान् तान्निशम्य जगद्गुरुः ॥ प्राउरासीच्चगो



तस्यां ससांधिकेन संसदि ॥ ततो धनकर समयगतो भगवानति विज्ञाप्य जलधारामंदलं कृत्वा अष्टांगपुराणमंकृत्योवाच ॥  
कालोयं भगवन् गंतुं पुवेष्टा मधुना गृहे ॥ संधैस्सार्धं महद्भिर्मै सुरासुरादिसांधिकैः ॥ भगवाच्चाह ॥ आगंतु नागरो नाम  
जनपदे गच्छाम्यहं ॥ ततो भिक्षवो <sup>तेज</sup> उचुः ॥ साधु सुगत विजयतां इति संभाष्य सभगवान् भिक्षुगरो न सार्धं अश्विवलेन ग  
गणतला कच्छति ॥ अनेक मरीचिज्वालः संप्रकाशयन् क्रमतः नागरो नाम जनपदं प्राप्नवान् ॥ ततो धनकर पुमुदितम  
ना भगवंत दृष्ट्वा पुण्ड्रिपत्पापादयोः पाशादिपुरस्सरेणा यथामत क्रमतः पूजनाः दरेणा विज्ञाप्य विसर्जितवान् ॥  
ततो भगवान् समुत्थायाऽनुगतमये इत्थं निमित्तमभूत् ॥ चचार पृथ्वी <sup>पानाले</sup> अचल समंतात् चत्वार साध्विचरते समंतात् ॥  
महार्सव संक्षुभित सहर्षात् व्यतीत्य येलां पुससार सागराः ॥ हाहाननाद गिरिपार्श्वतस्थतः पुष्यं प्रपात <sup>आकाश</sup> वियत समंततः ॥



<sup>दिशा</sup>  
 प्रहर्षिताः शाः दिवसाप्रहर्षिताः विनाचमेषाचपलाप्रकाशाः इति ॥ अन्यच्च ॥ गृहान्य पूर्वानिमनोरमानि चतुरश्रशालासु विरा-  
 जितानि ॥ अलंकृता किंकिनिजालकानि सक्षुद्रघटातिपुलम्बितानि ॥ मनोहरशब्दमनोजकानि प्रादुर्बभूवेदृशतस्य  
 लक्ष्मी ॥ सुक्षत्रबीजं अवरोपनाच्च वभूवलक्ष्मीप्रवराप्रधाना ॥ अनेकरत्नैरिपरिपूर्णा जाता अनेकवस्त्रांवरसंप्रयुक्ता ॥  
 दिव्यापटांशुवर उच्चुररत्नयुक्ता नीलोशितापीतहरित्सरक्ता ॥ पुनश्च ॥ धान्यादिबीद्यादि समुद्रवंति माषातिला  
 तरादुलकाश्च केचित् ॥ गोधूम सारी वहवोः केचित् सुगतः प्रभावादिभवप्रकाशात् ॥ रसारसाग्रा पुनरुद्रवंति दिव्या नपा  
 ना प्रवरा सुगंधाः ॥ स <sup>साव</sup>सर्पि तैलालवणा थकेचित् मधुमाह्य <sup>राज</sup>गौड बहुसंप्रकाशाः ॥ केचित्तदन्यपुनरुद्रवंति सौवर्णापा  
 त्रा ह्यथरूपपात्रा ॥ सुकांशपात्रा बहुतामुपात्रा तदन्यकेचिद्विविधाश्च पात्राः ॥ प्रादुर्भवन्ति अथ धातुकाष्टौ अजैडकाश्च



महिषाश्वमेधा ॥ पयोवहागावः सुलक्षिरायाः सुजातियुक्ताः प्रवरा पुसष्टा ॥ वहिः गृहात्पुष्करिणीपुजाताः उद्यानभू-  
मिर्वरपुष्पजाताः ॥ विचित्रपुष्पाति समुद्रतानि भ्रमंभ्रमंता मधुपापुष्पाः ॥ सुक्षत्रकेचिद्वहवश्चप्राप्ताः जले सुपूर्णा  
सुचितीर्णक्षत्राः ॥ संपूर्णा पूर्णा विभवपुजाताः बुधायपुण्यात्फलमीदृशोभूत् ॥ ॥ अथ धनकर ईदृशसंपूर्णा विभवं  
दृष्ट्वा स्वप्नोपमा परमलक्ष्मीप्राप्तः ॥ परमविश्मयमापन्नः अहो धर्मनिधानभूतं अहो दुःखनाशकः ॥ अहो ॐ मृतनि-  
करः न च मनुजातो ॐ परमः मम भागधेयमिति ॥ तदनुरसरसाग्रभुक्तेन कीदृशेन वस्त्रपरिवृतेन वर्षान्तरेण सुख-  
मनुभूयते ॥ अथ तस्मिन्समये तस्य धनकरस्य सरयागतः संचारयति विचारयति ॥ भो सखे धनकर किं कर्तव्यं कु-  
शलं ते अहो आश्चाद्युतप्राप्तो ॐ सखे त्वमृहमित्थंभूतं कथं ॥ इदं पुष्करिणीकस्मिन्कर्तव्यं पुनरुद्यानभूमीकथं



निर्मानं. ममातिशयाद्भुतं. हाहा ॥ धनकराह ॥ कुत्रगतस्त्वं सखे. कथं न जानासि. प्रविष्टमात्रं नागतस्त्वं ॥ धर्माक  
रोवाच ॥ न ज्ञातोऽहं व्यापारंगच्छामि ॥ धनकरोक्तं ॥ सखे मम भागधेयं. भगवन् शाकापंगव. सगराभिश्चुन्. प्रतिपू  
जयित्वा. यथाशक्तितः भुंजयितव्योऽहं ॥ तेन इत्थं क्षणमात्रेण. स्वप्नोपमेन. परम महाविभवमनुप्राप्तं ॥ धर्मा  
करोवाच ॥ साधुसाधु सखे सुखी भवत्वं. सततमिति ॥ ॥ समन्वाहरंतु सुगताय ॥ नमोनमेति पृथिव्यां शिरसा  
प्रणमंति शतधा ॥ तदा कपिलवस्तु. महानगरीस्थितो. भगवान्. पंचाभिज्ञो. हसति व्यहसति ॥ तदा भिक्षवो भगवंत  
मेवमाह ॥ भगवन् केन हेतुना हसते ॥ भगवानाह ॥ भिक्षवो नैवं. नागरो नाम जनपदे. धर्माकरो नाम वशिजः स्वस  
ख्या. धनकरस्य. संपूर्णा विभवं प्राप्तं दृष्ट्वा. हेतुभूतत्वा दीनमना. मम नाम ग्रहणेन. पृथिव्यां शतधा प्रणमितः ॥



कथं पुराणमिति ॥ एकाग्रमना उन्मते च तेन हेतुना भिक्षवः प्रहसितोऽहं तस्य मनोरथं पूरयामि ॥ तस्य धर्मबीजम<sup>५</sup>  
स्ति चैते मुक्तामालाप्रदोकितां ॥ भिक्षवो वाच ॥ एवमेव भगवन्नेवमेव सुगतः ॥ भगवान्नेवमुक्ते ॥ तदानागरो  
नाम जनपदे धर्माकरेण शतधा पुराणमितस्थाने प्रवरचित्तामणिकल्पवृक्षमेकं प्रादुर्भूतं ॥ विधिधालंकारप्र  
लंबितं दर्शनीयमनोरमं प्रभयाभियुक्तं ॥ तदा धर्माकरस्तदृष्ट्वा परमाद्भुतं प्राप्य प्रमुदितमना प्रीतिसौमनस्य  
जातः ॥ प्रसन्नचित्तेन कल्पवृक्षं त्रिप्रदक्षिणीकृत्य शतधा पुराणमंति स्म ॥ दिनरात्रौ तत्र तिष्ठति ॥ प्रतिदिनं अश  
नं न प्राप्तं ॥ ततश्च नुर्दिनानि प्रेरयामास ॥ तदा कल्पवृक्षप्रकम्पितः ॥ ततो धर्माकरो वणिजः हेतुभूतत्वात् परिचिंत  
यामास ॥ अहो आश्चर्याद्भुतोऽहं केन हेतुना इमं कल्पवृक्षप्रकम्पितः ॥ ततः कल्पवृक्षोचितवान् ॥ मातव नान्न प्रा



त्रेन कथंतिष्ठसि ॥ चतुर्दिनेप्रेनीयते ॥ ततोधर्माकरोवाच ॥ ममान्नं न संविद्यते ॥ त्रत्वां दर्शयौ न संतुष्टजात ॥ क  
 ल्यवृक्षस्तमुवाच ॥ चिंतामणीतिनाम्ना हं कथं न ज्ञायसे त्वया ॥ यश्चिन्नितवस्तूनि तत्सर्वं ते तु याचय ॥ अन्न  
 पानादिकं वस्त्रं नाना लंकारकं वरं ॥ नानारत्नादिकं सर्वं याचय मनसोत्तमं ॥ सौवर्णं रौप्यं ताप्रादि अष्टधा तु कस  
 द्दरं ॥ गृहक्षत्रादिकं अन्यत् याचय येऽभिलाषते ॥ तव भाग्यविशेषेन प्राप्तवान् मां हि तत्र च ॥ चैत्यमुक्तावलीदामा  
 दीदृशं प्राप्यसे तव ॥ ततोधर्माकरो परमविश्मयमापन्नं प्रमुदितः प्रीतिसौमनस्यजातः ॥ साधुसाधु अहो मे भागधेयमि  
 तुक्ता कल्यं वृक्षं त्रिप्रदक्षिणीकृत्य शिरसा प्रणम्योवाच ॥ न ज्ञातोऽहं महावृक्षचिंतामणिरिति स्मृतं ॥ सर्ववस्तुसमाप  
 न्नं त्वानमस्यामि सर्वतः ॥ प्रार्थयामि महावृक्ष इदानीं याचम्यहं ॥ देहि मे मनोरथपूर्णां नानारत्नसमाकुलं ॥ धनधान्यादि



संपूर्णं कृत्वा त्वंददहे तरो ॥ तदा धर्माकरैव मुक्ते वृक्षदेवता यथा प्रार्थयति यथा चाचित धर्माकरेण <sup>१</sup> कुरुत त्वं वृक्षदेव  
ताः ॥ चतुःशालागृहं देहि स्थित्वा त्वं मध्यभागके ॥ ममाधिकारके नैव नान्येषामधिकारतः ॥ अन्नपानादितत्सर्वं <sup>४</sup> चतुः  
शालादिसकलविभवं परिपूर्णं दत्त्वा चतुःशालागृहमध्ये तिष्ठति ॥ ततो धर्माकरः प्रमुदितमना प्रीति सौमनस्य  
जातः ॥ संपूर्णविभवं गृहे च दृष्ट्वा परमसुखेन तिष्ठति ॥ ततो धनकरो नाम सखिः तस्य वार्तां श्रुत्वा सर्वतः दृष्ट्वा च  
स्वसख्यो संभाषणं गच्छति ॥ स एवाह ॥ भो सखे साधुसाधु परमभागधेयं तव ईदृशं मतं विभवं न दृष्ट्वा श्रुतं वा  
सखे तथागतगुणहेतुत्वात् तव मम इत्थं लक्ष्मीप्राप्तौ सुखमनुभूयसे ॥ इत्युक्त्वा स्वकस्वकाश्रमे परमसुखेन वि  
हरति ॥ अथ भिक्षवो भगवंतं शाक्यमुनिमेतदवोचत् ॥ भगवन्को हेतुः धर्माकरे धनकरवशिजौ ईदृशं महाल



क्षीमनुप्राप्तौ ॥ भगवानाह ॥ भिक्षवो नामैवं हेतुना परमश्रद्धया अस्मभ्यं श्रद्धाकृता धनकरेण धर्माकरेण चैतन्मु  
क्तामाला पुटोक्तिः तेन हेतुना भिक्षवः इत्थं महालक्ष्मीं प्राप्यते ॥ अत्रैव लोके सफलं प्राप्यते ॥ अंतं मोक्षं प्रापयिष्यति  
भिक्षवो ॥ बोधत ॥ प्रबोधोऽहं भगवन् प्रबोधोऽहं सुगतः ॥ तदा भगवन् स भिक्षुसंघः अन्यानि च स्वकस्वकेषु प्रसुर्गता ॥  
॥ ॥ इति श्रीविचित्रकर्णिकावदाने चतुर्थोऽध्यायः ॥ ॥ अथैकस्मिन्समये भगवन्विरतिस्म ॥ गंध  
वतीनामनगरी मुपनिसृत्य पंचमात्रे भिक्षुशतैस्सार्धं विस्तीर्णा नगरीं तावद्वादशयोजनैर्युतां ॥ व्यामदीर्घता तावद्  
मणीया मनोरमा ॥ मदनावहुलोकाणां हृद्यनुष्टुप्पुहर्षिता ॥ अवलाविविधायुक्तं दैवकन्यैव संस्थितं ॥ विद्वज्जनासमाकी  
र्णा ब्राह्मणा वेदपारगा ॥ नानोत्सवसमायुक्तं नटनाद्यसमाकुला ॥ सुभिक्षा बहुलोकाणां मुद्दिस्तीतप्रकाशका ॥ देवाः



सुरमनुष्यादि गंधर्वकिन्नराकुला ॥ सप्तभिर्परिरवाभिश्च सप्तभिस्तालपंक्तिभिः ॥ सप्तप्राकारपर्यंतैः प्रावृता नमनोहरैः ॥  
नगर्याचंडकांताश्च देवीचंडावतीभृतां ॥ बभूव गंधवत्यां वै महीपालपुतापवान् ॥ दयावान् गुणावाधीमान् पुजापुत्रैव  
पालकः ॥ राजचूडामणिभीमान् अतिदर्पविनाशकः ॥ अथ भगवान् भिक्षुसंघानां मंत्रयते स्म ॥ भिक्षव धर्मो ह्यतो बोधिस  
त्वेन संस्कारितः तच्चैत्यं जीर्णं शीर्णं भग्नं भूतं तमुद्धारयंतु युयं भग्रेन न स्थातव्यं सानिध्यं कुर्वंतु इति ॥ ततो भिक्षवो  
वाच ॥ भगवन् इमं चैत्यं कतमे काले धर्मो ह्यतो बोधिसत्वेन संस्कारितं ॥ केन हेतुना कर्तव्यं ॥ भगवानाह ॥ शृण्वंतु भिक्ष  
वः संशयं युष्माकं प्रवक्ष्यामि ॥ भूतपूर्वं भिक्षवः धर्मो ह्यतो बोधिसत्त्व महासत्त्व पुजापारमितां दर्शनाय आगतस्तत्र तदा  
दर्शनं न शक्तुं तेन हेतुना इमं धर्मधातुं संस्कारितं निवासितं च काश्यपस्य तथागतस्य समये ॥ भिक्षवो बोधयन् ॥ भग



बन्-कोशुणा-सुगतः क-पुरापविपाक-वदत्वं गुरासागरः ॥ भगवानाह ॥ परमपुरापभिक्षवो जीर्णोद्धारये सत्त्वा चैत्यं वा प्रतिमां  
वा बुद्धप्रतिमां वा बोधिसत्त्वप्रतिमां वा पुत्येकप्रतिविंवं वा आवकप्रतिविंवं वा आगमप्रतिविंवं वा देवताप्रतिविंवं वा दैवती प्र  
तिविंवं वा पुस्तकं पुराणं वा महायानसूत्रं वा श्रद्धया खलु जीर्णोद्धारणं कुर्वति ॥ ते परमसौभाग्या भवन्ति ॥ सर्वरोगैर्वि  
निर्मुक्ता भवन्ति ॥ सर्वपापकुष्ठादिविनासिता भवन्ति ॥ महाधनो महाभोगेश्वरो भवन्ति ॥ राजा त्वं भवन्ति ॥ अवसाने जैन  
प्रदं प्राप्नुवन्ति ॥ भिक्षवो वाच ॥ भगवन कथमाभिधानं प्रमाराणं ॥ कथं पूर्व श्रद्धिका अवगृह्णां ददत्वं मुनिसत्तमः ॥  
भगवानाह ॥ येषां देवताया हृदयं ध्यात्वा क्रिया मुक्तेन होमेन च पूरयित्वा घटे विनेस्य वृषभाभ्यां रज्जुना ग्राहये  
त् विधानतः ॥ ततः यथा मत्तं सज्जीकृत्य नवकोष्ठकमापर्य्यतं मूर्तिं विहृतं सर्वयथा प्रमारो न स्थापनं कारयेत् ॥



पूर्वप्रमारा किंचदधिकानिकारयेत् ॥ पूर्वप्रमारो न प्रतिष्ठां कृत्वा छत्रावरोहयेत् सर्वोपवासः ॥ एवंभिक्षवो इत्थं  
मनेन प्रमारो न ये कुर्वन्ति द्विगुणपुण्यफलं प्राप्नुवन्ति ते ॥ अथ भिक्षवो भगवंतमेव माहुः ॥ साधुभगवन् प्रबोधोऽहं  
सुगतः इत्युक्त्वा भगवंतं त्रिपुदक्षिणीं कृत्वा भिक्षुसंघोत्थाय सहस्राजीर्णं तं चैत्थं आचार्यपूजा पूर्वगमं कृत्वा  
यथाविधानतः क्रियाकारं कृत्वा समुद्धरितवान् ॥ पूर्वप्रमारात् होमयोगं कृत्वा प्रतिष्ठादिकं कृतवान् ॥ पतक  
ध्वजं छत्रावरोहं च सर्वं यथोपदिष्टं भगवान् तत्सर्वं संस्कारं कृत्वा शाक्यमुनौ गतवान् ॥ तत्र भिक्षवो बोचन् ॥  
भगवन् संपूर्णं समाप्नोयं सुगत यथा ज्ञापितं त्वया ॥ भगवानाह ॥ साधुसाधुभिक्षवो महाप्रभाव महापुण्यमंडलं  
महापुण्यध्वजं महापुण्यद्वयं ॥ न केवलं तु ॥ यज्ञकोटि सहस्राणि कन्याकोटि शतैरपि ॥ कोटिगावप्रदानेन तुल्यं च



फलमासिन ॥ जीर्णोद्धारकचैत्यानां सुगतानां तथैव च ॥ कोटिजन्मपतिं भूत्वा संबुद्धत्वं प्रजायते ॥ ततो भिक्षवो बोचत् ॥  
भगवन् जिनसार्वभौम साधुभाष्योसि यद्विभो ॥ केन संचरते पृथ्वा वदत्वं ज्ञानसागर ॥ भगवानाह ॥ वै भिक्षवो प्रवक्ष्या  
मि लोकां हि त हेतवे ॥ केन चित्क्रीयते येन जीर्णोद्धारपरं वरं ॥ इत्युक्त्वा नूष्णी भूतस्थितो भगवान् ॥ तदा विष्णुदिव  
गभस्तिमाला आगतः ॥ तदा भिक्षवो बोचत् ॥ भगवन् परमाद्भुत यः कस्य गभस्तिमाला कस्मादागता त्रिविष्णुदि  
व ॥ भगवानाह ॥ नामैवं भिक्षवो रत्नध्वजो नाम नराधिपस्य विमानस्य गभस्तिमाला आगच्छति ॥ भिक्षवो  
बोचत् ॥ वदभो सुगत विमानमात्रस्य इदं गभस्तिमालागत केन हेतुना ॥ भगवानाह ॥ भिक्षवो अत्रेदानीं सु  
यं दर्शयिष्यति अनुज्ञातव्यं ॥ तदारत्नध्वजो नाम राजानं रत्नप्रभो विचित्रमानमारुह्य आगता तत्सभायां आ



गच्छतिरात्रौ ॥ सराजाक्रमतः भगवति प्राप्तवान् ॥ तदा सराजा भगवंतं द्वात्रिंशता पुरुषलक्षरौ समन्वागतं  
सुवर्णावर्णं सहस्रसूर्यातिरेकं विराजितगात्रं भगवंतं दृष्ट्वा विमानान्निष्कुम्प्य त्रिपदक्षिणीकृत्वा पादौ शिर  
साभिवंदित्वा एकांते स्थितवान् ॥ ततो भगवानाह ॥ केन हेतुना महाराज अत्रागच्छ कुशलं ते ॥ राजोवाच ॥  
कुशलं मे भगवन् कुशलं मे सुगतः ॥ त्वां दर्शनाय वंदनायेति अत्रागतः ॥ ततः संचारविचारयति ॥ ततो राजो वा  
च ॥ भगवन् देशयितुं मे सुगत किंचिद्धर्म ॥ ततो भगवानाह ॥ भृगुराज न्य हावा हो राज्ञां धर्मवरो जमं ॥ राजध  
र्मवरं रक्ष नीतिमार्गं प्रसाधय ॥ यथैव वृक्षं फलितं स पुष्पं संरक्षयेत् पौरजनानजस्रैः ॥ आधारभूतं नृपतेऽति  
सं भूपाल इत्थं कुरु सर्वतस्मात् ॥ यथैव पाक वशात्फलोदयं गुणास्ति स्वादं च रसं तथैव ॥ बलोजयश्री सभ



वेन्नरेशोऽर्थपितेव प्रवरोजनानां ॥ पुनश्चमहाराज ॥ फलाऽन्यपक्वानि फलानि ग्राह्यं रसं न स्वादु न गुरां  
च व्यर्थं ॥ रणोजयश्री न भवेन्नरेशो राजानृपस्यात्स ततं प्रमारां ॥ न्यासेन राज्यं प्रतिपालयंति नृपाच येष्वां गुरा  
मावहंति ॥ न्यायं विना पौरजनाहि सर्वान् तेषां प्रजायां प्रवहंति दोषं ॥ पुनश्चमहाराज ॥ स्वदुःखदुःखं प  
रयोश्चतुत्पं स्वसौख्यसौख्यं परयोस्समाना ॥ इत्थं नृपायै सततं भवति राजांसदा सर्वगुणा भवति ॥ पुनश्चमहा  
राज ॥ धर्मेण राज्यं परिपूरयंति धर्मेण लक्ष्मी सततं वहंति ॥ धर्मेण लोकान् परितर्पयंति धर्मेण स्वर्गं सहसा प्र  
यांति ॥ एवमेव महाराज धर्मेण राज्यं कुरु ॥ राजोवाच ॥ एवमेव भगवन् एवमेव मुगतः ॥ इत्युक्त्वा भगवतः  
पादौ शिरसाभिवंद्य विमानमारुह्य स्वराज्यं प्रकान्तः ॥ तदा भिक्षवो भगवन्तमेतदवोचत् ॥ भगवन् केन पुराणेन



कशलमूलेन सराजाः भिरूपोदर्शनीयः केचिन्महेश्वरेव केचिन्नारायणोव केचित्कामेश्वरेव मभिरूपः सराजो  
हेतुभूतं मनुष्यविषय ईदृशं रूपं न दृष्टं वा श्रुतं वा कस्यनगर्ग्यं ॥ भगवानाह ॥ भिक्षवो वैशाख्यो महानगर्ग्यो रत्न  
ध्वजो नाम महाराजावभूव ॥ नगरी ह्यीदृशी अद्विस्फीता सुभिक्षा च बालरौः सुजनैर्युता ॥ षोडशयोजनव्यायाम  
विशालसुमनोरमा ॥ नानोत्सवसमायुक्ता यथापौरजनान्विता ॥ तथा राजा समायुक्ता सुप्रसन्ना निवाशिता ॥ विशा  
लो यानसंपन्ना विशालोपष्करिणी युता ॥ सराजामहिषीप्राप्तः पुत्रपौत्रसमावृतः ॥ दासीदाससुसंछन्न राज्यांगश्च  
समाकुलः ॥ रूपयौवनसंपन्ना लोकानां प्रतिपालकः ॥ दर्शनीयो भिरूपश्च पुष्पधन्वेवरूपवान् ॥ शत्रोपरायकंस  
र्वः राजलक्ष्मीच प्राप्तवान् ॥ धनुर्विद्यासमायुक्तः शस्त्रविद्यासुपारगः ॥ मंत्रतत्त्वः ससंपूर्णः अद्विविद्यासुकोविदः ॥



शास्त्रांगमविधिज्ञाश्च कृतकृत्यसविज्ञवान् ॥ ईदृशो भवेत् ॥ भिक्षो वाच ॥ प्रभावं कस्य कर्मस्य तत्सर्वं वदवादिनात् ॥  
भगवानाह ॥ भिक्षवो भृणु वक्षामि तस्य नैमित्तिकं क्वचित् ॥ राज्ञः तस्य पुरो हेतु पूर्वसुकृतसंभवं ॥ सराजा पूर्वकर्म  
नि नाविक जन्म बभूव निरंतरं नदीतीरे पुविशति ॥ महादुःखी परमदरिद्रो भूतः सचिंतयति ॥ इदानीमेव बु  
भूषितो हं केचिद्वनिजा कथं नागताः तरपणं गृहीयात् ॥ तदा एकस्थाने नदीतीरे पुष्करिणी मेकोस्ति प्राक्कृते  
न एकेन भिक्षुना स्वशिष्यमेकं प्रवक्ष्याकरणास्य चैत्यमेकमस्ति तं चैत्यं पञ्चपालकाः ॥ कीडया पाषाणा वा शि  
का वा चर्चित भग्नि कृता चैत्योदरं ॥ तस्मिन् समये स नाविको अन्नमनासी य लीलया नु विचरमाने तंचैत्यं दृष्ट्वा  
संचारविचारयति ॥ इत्युक्तवान् केन पापात्मना इदंचैत्यं कृत्यः ॥ तदा स नाविक असौ भग्नमिदं तच्चैत्यं न स्थात



अमिति विचिंत्य पाषाणोवा शष्टिकावा यत्र यत्र भग्निकृतं चर्चितं च तत्र तत्र पाषाणां वा शष्टिकां वा संस्थाप्य मृत्तिका  
याः प्रतिलेपयति ॥ स नाविक पूर्ववत्पुति शोभनं कृतवान् ॥ अथ स नाविक स्वकाश्रमं नदी मार्गे गतवान् ॥ कथं  
न प्राप्त मन्नाह मिति भूतस्थितः ॥ अथ त्रयशता वशिजागताः ॥ महानदी तौरणाय स्वकः स्वकानि विषयभाराणि  
वाहयित्वा तत्र नदी मार्गे राभागताः ॥ वशिजो नाविक माहु योचुः ॥ भो नाविक वयं नदी पारयिष्यतु इति ॥ ततो  
नाविकाह ॥ भो वशिजा कति प्रमाराण्युयं प्रमारातरपराणं ददंतु मह्यं ॥ वशिजा तमाहु ॥ भो नाविक वयं त्रयशता  
गताः यथा मतं तरपराणं गृह्णत्वे अस्मान् सुख्यं रयिष्यतु ॥ महानदीमित्युक्त्वा नाविका यतरपराणं ददंति ॥ केचि  
द्वशिजा वस्त्रं ददंति ॥ केचिदंनं ददंति ॥ केचिद्व्यं ददंति ॥ तदा नाविकं संतर्प्ययंति ॥ तदा स नाविका प्रमुदितमना



प्रविशंतु ॥ ते सर्वान् वणिजान् महानदीं पारयन्ति. पारयित्वा क्षौरितवान् ॥ तदा स नाविकः चिंतयति प्राप्तपन्नो ह मि  
दानीं वस्त्रद्वयं च परमानंदभूतमिति ॥ एवं हि भिक्षवो स नाविकः पूर्वजन्मे तस्मिन् वैशाल्या महानगर्य्यं रत्नध्वजो  
नाम राजा बभूव. तेन कशतमूलेन किंचित्परीतमात्रं चैत्यं जीर्णोद्धार करणेन रत्नध्वजो नाम राज्ञः ईदृशं रूपं मनु  
ष्याति कान्तं ईदृशं प्रतिभानं प्राप्नोति ॥ अथ भिक्षवो बोचत् ॥ भगवन् साधु साधु सुगतः प्रबोधो हं क्षाध्यनीयः ॥ पुनः  
भगवानाह ॥ स राज्ञः कीदृशं प्रभूत्वं ईदृशं राजानमाभिदर्शयामासेषां खंजपादो मुक्तो भवति. इत्थं राज्ञः धर्मशरीरं ॥  
ततो भिक्षवो बोचत् ॥ भगवन् परमाश्चर्य्यं दुर्लभं प्राप्नोहं. भिक्षुभावस्थितोऽपि कथं पादखञ्जभूतं निंदनीयो भवति.  
राजापि न देवभूतं न तथागतभूतं ॥ भगवानाह ॥ शृणुते भिक्षवः एकस्मिन् समये. विषमौ नाम ग्राममेकमस्ति. तत्र



काष्ठहारिकप्रतिवसतिः दुश्चरितः दुर्बुद्धिः रोषवान् अधर्मिष्ठः तस्यमातैकमस्ति ॥ सकाष्ठहारिकः नित्यमातरं वामहस्ते  
न छोरायित्वा पादेन च पेत्तवान् ॥ तदा माता व्यथया पुत्रमेवमाह ॥ कोपराधमे कोऽशोभनमे कोऽकर्ममे को दुश्चरितं  
मे विषयं कुटुंबादिन् हारितं कर्तव्यं इत्युक्त्वाऽतिशयेन रोदिति विलापयति ॥ ततो काष्ठहारिकः सरोषेण मातरमुवा  
च ॥ रेरे मातगच्छगच्छ अत्रगृहे न स्थातव्यं इति यत्रेप्सिति गच्छ ततस्वमाश्रमं गच्छति ॥ माता उवाच ॥ कुत्र गंतव्यं पु  
त्र त्वं ममाधारभूतेनात्र तिष्ठामि ॥ पुत्रमेषापिनी इत्थं वचनमाकथितं ॥ अवलापुनर्च ॥ त्वयि अहं स्थातव्यं न योग्य  
स्यात्स्वगृहं गच्छामीत्युक्त्वा प्रकांतः ॥ ततो सकाष्ठहारिको नुविचिंतयति ॥ सापिनी मे माता स्वमाश्रमं गच्छति सुखे  
नाहमेकाकी तिष्ठामि इति ॥ ततः प्रभृति दिनानि प्रेरयामास ॥ ततो तस्य गृहाचारका विप्रहीनो भूत्वा दुःखमनु



भूतं ॥ तस्य पादविकलो भूतः खंजपादो भवेति कुष्ठाविष्टः ॥ तदनंतरे व्यापारिनः न शक्तिः मशक्तत्वात्परमदरिद्रो भ-  
 वति ॥ चिंतापरोक्षभूवसः ॥ इदानीं किं कर्तव्यं मया माता मे स्वमाश्रमंगच्छति ॥ अशक्तो ह्यमिति चिंचित्य याचको भ-  
 वति ॥ भिक्षुरहमिति वक्षामीति स्वगृहात्पुकांतः ॥ एवं भिक्षवो तस्माद्याचको दुःशीलभिषु तेन मातृदोषेन पातके-  
 न खंजपादः कुष्ठाविष्टो भवति ॥ मायान भवति तस्य स्वच्छंदैव ॥ तदा भिक्षवो भगवंतमेव माह ॥ एवमेव भगवन् पु-  
 वो धो हं ईदृक्कारतेन इत्थमनुभूतं ॥ भगवानाह ॥ भिक्षवो सरत्नध्वजो नाम राजा परमपुण्यवान् ॥ पुनरत्र ध्वज-  
 राजा मस्तीति वा वदपुत्रो ॥ भगवान्नाह ॥ भिक्षवो सरत्नध्वजो नाम राजा धर्मेण राज्यं कारयति ॥ सर्वपौराण्यतिपाल-  
 यति सर्वलोकाकार्तिशब्दं शृण्वन्ति तस्य राज्ञाः न्यायं विना कार्यं न कृतं स्वराज्येषु देशेषु वा ग्रामेषु अकारणं न कृतं ॥



दानादिनर्थिभ्यः दत्तवान् ॥ इत्थं भिक्षुवो सराजा स्वस्त्ययनं कृतवान् ॥ पुनश्च भिक्षुवो भृशवतः एवमेवं ॥ एकस्मिं  
समये सराजा सभां करितवान् ॥ तत्सभायां दुःशीलभिक्षुः खंजपादः कृष्टविष्टः निन्दनीयः विभत्सरूपः ॥ स भिक्षु  
एकागतः राज्ञः कीर्तिशब्दं श्रुत्वा तत्र राजनि आगति ॥ आगत्य च ॥ राज्ञो आशीर्वचनमब्रवीत् ॥ ततो राजा दुःशील  
भिक्षुं विचारसंचारयति ॥ भो भिक्षो कस्मादागतः कथं खंजपाद ॥ भिक्षुरुवाच ॥ अहं भिक्षु अनेकदेशदेशान्तरे  
याचयित्वा त्वत्कीर्तिशब्दं श्रुत्वा तत्रागतो हं महाराज ॥ मम पूर्वकर्मविपाकतः खंजपादकृष्टविष्टः ॥ राजोवाच ॥  
भिक्षो प्रवृष्यात्वं ग्रहरामपि कथं इत्थं शरीरं भूतं दुःशीलो वा सुशीलो वा हेतुर्भूतं तव दंडनप्राप्तं ॥ भिक्षुरुवाच ॥  
महाराजन्मे दंडप्राप्तं न प्राप्तं तवानुग्रहं ॥ ततो राजोवाच ॥ भो भिक्षो दक्षिणीयो यथा सुशीलपुत्रे अनुचरसि ॥



इमुक्ता सराजा दंडपात्रं दत्त्वा दिव्यान्नपात्रं दत्तवान् ॥ ततो भिक्षुः राजानं दर्शयामात्रेण खंजपादो मुक्तो भवति सुपाद  
भूतं ॥ किंचित्कुष्ठशेषपात्रं प्रविष्टः ॥ ततो भिक्षुः पुमुदितमना प्रहृष्टेन राज्ञे आशिषं दत्त्वा प्रकांतः ॥ ततो सर्वजना  
आश्चर्य्यप्राप्ताः ॥ एवमाहुः ॥ अहो महाराजा परापवान् धर्मनिधानं तं राजानं दर्शनं विचारमात्रेण तस्य भिक्षोः सुषुपा  
दो भवति प्रहर्षेण प्रकांतः ॥ तदा राजानुविचिंतयति किं हेतुमाया भूतो वा स्वच्छंदो वा तस्य भिक्षोः मम संदेहे भूतं  
न ज्ञातो हं ॥ अथ काश्यप भिक्षवो भगवंत मे तदवोचन् ॥ भगवन् कथं हेतुभूतं स भिक्षु तस्मिन् राजनि मायया वा स्व  
च्छंदेन वागतः ॥ भगवानाह ॥ भिक्षवो भृशतः तस्य निमित्तं कथयामि किंतु ॥ तस्य भिक्षोः मायान भवति ॥ स्वच्छंदे  
न वागतः राजनि याचनहेतुना ततः ॥ भिक्षव सराजाऽनुविचिंतयन्ति अत्राह मिदानीं स्थातव्यं नैव पश्चिमायां दिशि



वनखंडे बुधक्षत्रमेकमस्ति इति तत्रैव गच्छाम्यहं ॥ ततः पुत्रपुत्रादिसंमतं कृत्वा सकलमुपदेश्य सराजा  
बुधक्षत्रं संप्रस्थितः ॥ रत्नप्रभाविमानमारुह्य तत्रैकदेशे मनुष्याप्तः ॥ तत्र राजानं पानीयाः प्रवाहितं पनार्यं  
क दर्शितवान् संचारविचारयति ॥ पनारिदर्शणमात्रेण पानीयं प्रवाहितं जलनिर्गमो भवति ॥ तत्र सरा  
जा विस्मयमापन्नः को हेतुरयं पनारी प्राप्ता पानीयं प्रवाहितं ॥ सराजा पनारीयः प्रवाहितो भवति वद प्रभो ॥  
तदा पनारीतमुवाच ॥ पुराणवाक्यं महाराज ममाभ्यंतरे भग्नीभूय पानीगतं न शक्नोति त्वं दर्शणमात्रेण भ  
ग्नं प्रमोचितं सासुगमेन पानीयः प्रवाहितो भवति ॥ तेन धर्मशरीरत्वं महाराज ॥ राजोवाच ॥ न ज्ञातो हं पनार्य  
वमेव ॥ ततो राजा रात्रिकैकं निवास्य स्नात्वा तदन्यप्रदेशे गच्छति ॥ ततो वनखंडे मनुष्याप्तः सराजामहाक



ल्यवक्षदशितवान् ॥ कथंभूतं वनखंडं दर्शितं ॥ मनोरमं फलफुल्लसमापन्नं तदन्यमहाकल्पवृक्षमेकं मूलोत्पादेन भ  
ग्येनस्थितं ॥ ततो राजाऽनुविचिंतयंति ॥ तत्राऽहं महाकल्पवृक्षं तरे रात्रिमेकं वसामीति स्थितवान् ॥ कथं तमेकं  
महाकल्पवृक्षं मूलोत्पादेन भग्यीभूतं सराजा संचारविचारे दर्शनमात्रेण महाकल्पवृक्षं भग्नं परिमुंच्य उत्थितो पू  
र्ववत् पत्रफलपुष्पमंडितेन तिष्ठति ॥ तदा महाकल्पवृक्षराजानमेवमाह ॥ क्षाघनीयं महाराजत्वं दर्शनमा  
त्रेण मे प्रल्हादनीयं यच्चैतन्मोऽहं आवांस्त्रीपुरुषौ संमिलितौ कृतं तत्त्वं मर्तुं दोहात् इत्थं भूयात् परमपुण्यवान्  
ततो राजोवाच ॥ भो कल्पवृक्ष न ज्ञातोऽहं एवमेवं हेतुभूतं त्वं तदा त्रयोवाल्मेयाऽगता विहीनाक्षी एक ॥ स क  
रेवर कुष्ठाविष्ट एक सामान्यवाल्मेयलोकः ॥ तत्र स राजा संचारविचारयति तान् दृष्ट्वा ॥ भो वाल्मेयाः कुत्र गं



तव्या ॥ ब्राह्मणास्तमाहुः ॥ यजमान आशीर्वाद कुशलं नात्यैवं रत्नध्वजो नाम राजा परमधार्मिकेति तत्र गंतव्याः  
तदा संचारविचारः स राजा दर्शनमात्रेण विहीनाक्षे ब्राह्मणस्य सुखं च शुभो भवति ॥ तदप्यपरस्परं कृष्टविष्ट  
स्य अंगं सुभांगो भवति ॥ ततो तत्सहाय ब्राह्मणो उवाच ॥ अहो आश्चर्या दुत प्राप्नोः हं सखे केन हेतुना तव च शुभं नु  
प्राप्तं ॥ वद भो पुनश्च अंगप्रत्यङ्गो कृष्टविष्टत्वं स्वंगतेनानुप्राप्तं ॥ अयं पुरुष ममानव भूतः ॥ तेन संचारविचार  
दर्शनमात्रेण सखे सुखयोः विकलांगो भुभांगो भवतः ॥ सान्निध्यं कुरुतः ॥ वयं पृच्छावः ॥ भो पुरुष कस्मादागतः  
को जातिस्त्वं सत्यप्रव्याहारेण वद हेतुभूतं ॥ राजोवाच ॥ हेतुमेव ब्राह्मणाः स्मरामेहं सुष्मान् दृष्ट्वा न ज्ञातं कथं  
मिथ्या कथितोऽहं रत्नध्वजो नाम राजा भूतोऽहं ॥ तदा ब्राह्मणाः प्रमुदितमना प्रीतिसौमनस्य जाताः शीर्वचनमब्रुवन्



जय २ महाराजा भवतु मंगलं हिते ॥ सर्वत्र मंगलं भोंतु शुभं भवतु सर्वदा ॥ मंगलोत्त्वादिमध्यांत मंगलं भवमोक्ष  
तं ॥ ततो राजोवाच ॥ तथैव मतं भवतु मयि युयं वासुणाः आगतैवात्राहं इत्युक्त्वा सराजाशक्तिः यथा दक्षिणां  
दत्त्वा छोरितवान् ॥ ततो वासुणा पुसाद प्रतिलब्धा प्रकाशः ॥ अथ राजा विंतापरो बभूव ॥ अहं हेतुरयं प्रत्ययः  
संदेहभूतं इदानीं प्रतीतोहं मां संदेहप्राप्त ॥ अहो कर्म महाभोग्ये तुक्त्वा वृक्षतले रात्रिमेकं निवास्य तत्समीपे  
बुद्धश्च त्रं प्राप्तवान् ॥ विमलप्रभो नाम चैत्यमेव दर्शितवान् ॥ मनोरमदर्शनीयं प्रसादिकं दृष्ट्वा परमप्रीतिमना  
उपाशितवान् ॥ यथामतं यथाध्यानं योगयुक्तेन निवासितं ॥ पूजायुक्तेन छत्रावरोहनं कृत्वा पर्यंकमाभुज्य  
अनुकायं प्रणिवाय रत्नकरो नाम तथा गतेः साक्षादभूत् ॥ एवमेव मिश्रवः रत्नध्वजो नाम राजा जीर्णोदारकर्म



कुशलेन इत्थं तथागत प्रत्यक्षतः प्राप्नुवंति ॥ भिक्षवो उवाच ॥ साधुभगवन्साधुसुगतः प्रबोधोऽहं परमपरापवान्  
महाराज रत्नध्वजः कल्याणाश्रयोभूतः धर्मनिधानोऽयं इत्युक्त्वा भगवतः पादौ शिरसाभिर्वेश्य स्वकः स्वकेषु बुद्ध  
क्षेत्रेषु प्रकीर्त्ता ॥ भगवान्समाधौ स्थितवान् इति ॥ ॥ इति श्री विचित्रकर्णिकावदाने पंचमोऽध्यायः ॥ ॥ ॥  
ॐ नमो रत्नत्रयाय ॥ ॥ अथैकस्मिन्समये भगवान् बाराणास्यं महानगर्यं विरहति स्म ॥ भिक्षुगणैस्सार्द्धं महाबोधिस  
त्त्वगणैरपरिमित महाश्रावकगणैः ॥ देवनागयक्षगंधर्वासुरगरुडकिन्नरमहोरगाभ्यर्चितो पूजनीय माननीयो वंदनी  
य बुद्धो भगवान् ॥ तस्मिन्समयाऽन्यतमं सुपुदानामग्राममेकमस्ति ॥ तद्ग्रामनिवासिनिधनो नाम गृहपतिरेक  
मस्ति । स परमदरिद्रः पत्नीसमापन्नः दरिद्रभूतत्वा दनेक व्यापारादिन् कृतवान् ॥ तथापि विभूतिं न प्रतिलब्ध



वान् ॥ तदनुसः कृषिकर्माशुक्तवान् तदापि धरण्यानदत्तवान् ॥ अनेकप्रकारेणाकृतं कृतेनापिलब्धं न प्राप्नोति ॥ ॥  
तदनु स्वगोत्रे स्वस्थाने च किञ्चिद्याचयति स्वातपानं च तदपि न दृष्टीकरोति ॥ ततो निधनो नाम गृहपतिः चिन्तापरेव  
भूत्वा किमया पापरतेन मे अत्रादिन् न प्रवृद्धं अनेकव्यापातेनापि न प्रतिलब्धं कथं किं कर्तव्यं ॥ ततः पुरुषोवाच ॥  
विभवं न कथं कांते बहु दुःखेन कर्मणा ॥ बहु व्यापारकेनापि किञ्चित्प्राप्तं न विद्यते ॥ कांता उवाच ॥ दैवं विना प्रभो कि  
न्न विना कर्मणा लब्धवान् ॥ दैवसंविद्यते यस्य किञ्चित्कार्येण लभ्यते ॥ यदि कर्म न संति स्यात् सर्वत्र नोपलभ्यते ॥ के  
न पापेन नोऽज्ञातं प्रभो कर्म महतरं ॥ ततो भर्ता उवाच ॥ बहु कार्यं कृते कांते व्यापारं च कृतेऽपि वै ॥ ईदृक्कर्मणा नोलाभं  
गच्छामि राजसेवकं ॥ इत्युक्त्वा कनकवती नाम नगरीं दर्शनीयामनोरमां ॥ बहुजनसमाकीर्णां अद्विष्टां सुभिक्षां



च॥ विद्वज्जननिवासिता ॥ तस्यानगर्याः पुष्यकेतुर्नाम राजापतिवसति ॥ कथंभूतं पुष्यकेतुर्नाम राजा ॥ ॥ चन्द्रा  
ननः कनकनुत्य मनोज्ञवर्णाः राज्यं हि ये विगतकंठक कृत्यमानः ॥ पुराणं वशास्थितिभुजो ह्यरिदर्पनाशः आव्योध  
नी परमभोगसप्रज्ञलाभी ॥ वीर्यान्वितो सुमहती परिवारयुक्तः शैलोज्जमस्य शिखरस्य शिलेव हृदयेव वक्ष्या ॥  
मत्तगजेंद्रद्विरदस्य भुजेव हस्तः राजोत्तमो नरपती दृशयेव गात्रः ॥ पुत्रेव तस्य नृपते सकलाश्च पौरान् तासु प्र  
जासु नृपतिः सपितेव नृत्यं ॥ स्वात्म परात्म इव नृत्य सुखंच दुःखं ईदृशुराण परिपूर्णा नराधिपाः सो ॥ प्रासा  
दिकाभिरूपाच देवीव सुमतीं स्मृता ॥ राजलक्ष्मी समापन्ना रूपयौवनमंडिता ॥ अप्रसुता विशालाक्षी सत्यवा  
णी पतिव्रता ॥ ॥ अथ स निधनो नाम गृहपतिः तस्मिन्नाजनि गतवान् ॥ तत्र नगरीमनुप्राप्य राजानं दर्शित



वान् ॥ समुपदृश्य पादयोः प्रणिपत्य राजानं विज्ञापितवान् ॥ महाराज अनुग्रहं कुरु तव च कीर्तनं भवाम्यहं ॥ ततो राजो  
वाच ॥ भो पुरुष कस्मादागतः को जातिश्च नानुज्ञातोऽहं ॥ ततो मिथुनगृहपतिराह ॥ नाऽन्ये महाराज वाराणां शिक्ष  
त्रे सुप्रदानां ग्रामादागतोऽहं श्रेष्ठी जाति सेनापतिः ॥ महाराज तव कीर्तिं शब्दमुपश्रुत्य शहागतोऽहं ॥ ततो राजो  
वाच ॥ साधुः पुरुषाऽगच्छ तिष्ठतिष्ठेति यथा सर्वमेवं जय महाराज ममैक सेनापति भवामि तदथापि त  
व शो वाकरोम्यहं ॥ इत्युक्त्वा सुखेन तिष्ठति सपत्निकः ॥ ततो चतुर्दिन मत्पया दाजगृहे उत्तमौ महिषी द्रुहोपयोवा  
हौ कालगतौ ॥ ततः पुनश्चतुर्थदिने उत्तमो राजाऽश्वतौ कालगतौ ॥ ततः पुनश्चतुर्थदिवसे सुविशिष्ट सुभतरो  
मुक्तमालीकानयं ॥ तदारानुचिंतयति ॥ वद किं कारणां मे महिष्यौ कालगतौ पुनश्चतुर्थदिवसे प्रियतमाश्च द्वौ



कालगतौ ॥ पुनश्च तथैव मुक्तामालिकानष्टमे ॥ पुनश्च राजा द्वारपालकमाहूयोक्तवान् ॥ द्वारपालक योतिर्विद मे  
कमानीयतां गच्छ तूष्णीं हेतुभूतं मे ॥ ततो सहसा द्वारपालको गत्वा देवज्ञमाहूयोवाच ॥ भो योतिका महाराज पु  
ष्यकेतु राज्ञा ॥ पितं सत्वरगच्छन् ॥ तदा योतिषोवाच ॥ भो राजपुरुष किमाज्ञापितं राजा ॥ आगतोऽहमिति ॥ रा  
जनिगतवान् ॥ ततो द्वारपालको राजानं विज्ञापितवान् ॥ महाराज आगतोऽयं योतिषपुरुषः ॥ ततो ज्योतिषो राजा  
नं पादयोर्निपत्योवाच ॥ महाराज किमाज्ञापयसि आगतोऽहं नरर्षभ ॥ राजोवाच ॥ ज्योतिषकेनानुभावेन केना  
ऽरिष्टेन च मम पयोवाहौ महिष्यो अकस्मात्कालगतौ ॥ पुनश्चाऽथ मेक सुभतरौ कालगतौ ॥ पुनश्च मे प्रवरेत्तया  
मुक्तिमालिका मेकं नष्टमिति ॥ कस्मात्कोरिष्टग्रहेण इत्थमेव विप्रति पत्ति निपुनतरौ ज्योतिकमार्गे पश्यतामिति



ततो शतिवचन निसम्य ज्योतिषो तिपुरो न उपदर्शयित्वा राजानं विज्ञापितवान् ॥ नामैव महाराज ग्रहारिष्टेन वा दुष्ट्य  
हेन वा महाराज पापी पुरुषैक ते राजगृहे प्रविष्टोस्ति तेन कारणात् विप्रतिपत्तिभूतं ॥ ततो राजा सन्मानयित्वा ज्यो  
तिष पुरुषमुवाच ॥ कथं ज्योतिषोपकारकं वद सर्वे यथा ॥ ज्योतिषोवाच ॥ महाराज नैवं ग्रह पूजतं दानं च तं पाप पुरु  
षं वहि द्यो रयसि ॥ नामैवं कर्त्तव्यं ॥ इति ॥ ॥ ततो राजा श्रय्य प्राप्य पुत्नीतो भूत्वा ज्योतिर्विदं सादरं कृत्वा द  
ष्ट्य पराप दत्वा द्योरितवान् ॥ ततो राजा मंत्रिणामाहूयोवाच ॥ मंत्रिन् भृगु क मेकं सपत्निकः पुरुषैकः ॥ म  
यि प्रविष्टोस्ति स पुरुष त्वया सादरेण वहिर्गमनं क्रीयसे तस्य माखेदयसि ॥ मंत्र्युवाच ॥ कथं महाराज नानुज्ञा  
तोहं ॥ ततो राजोवाच ॥ मंत्रिना श्रय्य भूतं कथमिति राजगृहे मे महिष्यो कालगतौ पुनश्चाश्व द्वौ कालगतौ



भूयश्च मे मुक्तिमालिकानयं. तेषां विप्रतिपत्तिसः पापपुरुषेति भन्यते. तस्य निमित्तेन सर्वविनाशिते ज्योतिषपु  
रुषेन वक्ष्यते सर्वयथाश्रुतं मया कथं ज्ञातव्यं. अन्यराजानः हतं छोरिताऽत्र वा. ॥ तस्मादाजगृहे न स्थातव्यं खे  
दं विना तस्य छोरयसित्वं ॥ ततो मंत्रि उवाच ॥ महाराज तानुज्ञातौहं. तवाशालंघनेन किं. तथास्तु निश्चयं मे करे  
म्यहं ॥ अथ मंत्री निधनो नाम गृहपतिः स पत्नीकमाहूयोवाच ॥ भोगृहपते. कस्मादागतेति ॥ तदनिधनो गृ  
हपतिराह ॥ नान्यैवं मंत्रिन् वाराणसि क्षत्रे सुप्रदानामग्रामादागतोऽहं श्रेष्ठीजाति सेनापति ॥ मंत्री उवाच ॥ त्व  
मीदृशपुरुषस्तथैव तगंतव्यं. श्रेष्ठीभूतत्वं किमर्थं मन्येषां चक्रीभूतेन स्थातव्यं ॥ इति माखेदयति. इत्युक्त्वा किंचि  
त्पुत्नीतं दत्त्वा सादरेण छेरितवान् ॥ अथ निधनो नाम गृहपतिः स पत्नीकः कनकवती महानगर्याः पुत्रांतः ॥ ॥



ततोनिधनो नाम गृहपतिः मार्गचिंतापरो व भूव ॥ अहो मंदभाग्यो मे यदपि मनो वन्ति तं न सिद्धं ते कांते किं करोमीदा  
नी नानुशातोऽहं ॥ कांता उवाच ॥ स्वामिन् मया किं कर्तव्यं चावलामे ॥ ततोनिधन गृहपति कांता उवाच ॥ रे दुष्टा ३  
लक्षणास्त्री पापिष्ठत्वं तव निमित्तेन दुःखमनुभूतं मे अनेक यत्नेनापि किंचिदपि न प्रतिलब्धं गच्छत्वं तवेच्छया  
यस्मिन् ममेच्छया कस्मिन् चिज्जमनेच्छया कस्मिन् चित् गच्छाम्यहं पोषितस्त्वां न शक्नोहं ॥ ततोकांताऽश्रुपूरौ न  
यतो भूत्वा उवाच ॥ किंपुभो मे कर्तव्यं कोऽपराधकृतं मया ॥ न कृतं त्वद्वचालं गृहं त्यक्त्वा आगता ॥ ईदृग्वा  
चन कर्तव्यं तव संसर्गतो मम ॥ कथं निर्दयते चेत् त्यक्तव्यं मां न भो पुभो ॥ भर्ता उवाच ॥ तद्दिना वधि मे स्त्री तद्दि  
ना नैव निश्चयः ॥ न शक्ते पोषयिष्यामि गच्छ कांते त्वदीच्छया ॥ क्रोधेन न च त्यक्तव्यं कलहेन तथैव च ॥ मया त्वं



त्यक्तमिच्छामि गच्छ कांते यदीच्छसि ॥ कांता उवाच ॥ गृहे कथं न त्यक्तव्यं प्रभो मां त्वंच निर्दयः ॥ अत्र निर्जन मार्गे वै-  
श्वमस्व सर्वतः किल ॥ प्रभो नान्य वक्तव्यं स्वमाश्रमं सहसा गंतव्यं आगच्छेति ॥ अथ स्त्री पुरुषौ पुकांतौ तस्मात्स्थाना-  
त् ॥ तत्रैकप्रदेशे सूर्यास्तसमये वृक्षमेकमस्ति तस्मिन्निष्ठतः निवासयतः तत्र रात्रौ प्रहरत्रये सभर्ता नुविचिंत-  
यति ॥ अत्रैवं स्थातव्यं न योग्यं अलक्षणास्त्री मे तयानिमित्तेन मे सर्वं विनाशितं सर्वतः अन्नपानादी पुशोषितं मिश्र-  
यं मया सा स्त्री त्यक्त्वा ॥ न्यप्रदेशे गंतव्यं मित्युक्त्वा निद्रासमये समुत्थाय गतवान् ॥ ततोऽनंतरक्षणे प्रातःकालमभू-  
त् ॥ सा प्रातःकालसमये भर्तारमदर्शयित्वा एकांतभूत्वा विलापेनोक्तवान् ॥ किं कर्तव्यमहं भर्त कृगच्छामितत-  
श्च मे ॥ भर्ता भजेति तिष्ठामि कथं ह्यदयिसे प्रभो ॥ नान्ने प्राप्ते न पानेन न वस्त्रेनापि प्रावृता ॥ भर्ता भर्तेति संचिंत्य क-



थं छादयसि प्रभो ॥ दीनोपि निधनश्चापि निंदनीयोपि मानवः ॥ भर्ता भर्तेति संचिंत्य कथं छादयसि प्रभो ॥ मंदभाग्यो हं  
 मेनाथ कस्मात्पापाच्च दुष्कृतात् ॥ धिग्जन्मो मेऽवताजातिः सर्वमेव निरर्थकं ॥ क्वचिद्वलाढमादाय क्वचित् हृदयमर्दय  
 न् ॥ मूलद्विजैव वृक्षं च शिरसंचप्यते पुनः ॥ करे वरं च मुत्पास्य हस्तपादं च घर्षयेत् ॥ रुदित्वाऽसहमानेन इत्थं सा  
 एव मूर्च्छति ॥ अथ तस्मिन् समये परिव्राजकः आगताः ॥ संतान् दृष्ट्वा संचारविचारयति ॥ कास्त्रीतिष्ठत्ययं व  
 दहेतुश्चाऽस्मिन्निर्जनमार्गे इत्युक्त्वा परिव्राजकः तान्मुवोधितवान् ॥ उत्तिष्ठ किमर्थं मृतकेव तिष्ठसि कात्वं ॥ ॥  
 ततो सा पुबुद्धा ॥ जागर्त्तित्वा उवाच ॥ भो परिव्राजक बहु नाकिमुक्तं नान्यो हं निधनगृहपतस्य कांतेति अत्र नि  
 दासमये भर्ता मे छादयति मां को गति क्व गच्छामि किं करोमि मार्गं न दर्शय परिव्राजक ॥ ततः परिव्राजको वा



च ॥ अवले केन कारणेन भर्ता ते द्वादशसि कुत्र गच्छसि ॥ ततोऽवला उवाच ॥ नायैव परिव्राजक परमदरिद्रभूत  
त्वात् व्यवसायमशक्तत्वात् पुष्यकेतु राजनि गतवन्तो आवां ॥ तस्मिन्समये द्वादश दिना न त्ययात् राजाऽनिष्टं ज्ञा  
त्वा आवां छोरितवान् तस्मात्कनकवती महानगर्याः आगतौ तत्र त्वं उश्चरितस्त्री अलक्षितोत्पन्ना मम निशा स  
मये मां द्वादशसि गच्छति न ज्ञातो हं परिव्राजकत्वं कस्मादागतः कुत्र गतेति ॥ ततः परिव्राजको वाच ॥ अवले वा  
राणां महानगर्या गौतमो विहरति स्म ॥ तत्र सभास्थितो हं तस्मादागतः नैरंजना तथा स्नानहेतो रह मागतो हं  
॥ अवलो वाच ॥ भो परिव्राजक केन पातकेन मंदभाग्योऽहं शीतदीनो अत्र निर्जन मार्गे मे भर्ता त्यक्त्वा गच्छति किं  
प्रतिक्रिया मे अनुग्रहं कुरु समुद्धरसि मां परिव्राजक ॥ ततः परिव्राजको वाच ॥ अवले त्वदाश्रमं कुत्रेति को मा



ता कोपिता अस्तीति किंवा ॥ अवला उवाच ॥ मातासि मे पितासंति गोत्रासि मित्रवांधवं ॥ सर्वसत्पतिनगच्छामि स्वमाश्र  
मंचलज्जया ॥ पुनश्च ॥ भर्ताहीनेन किं जीवं यौवनं किं तथैव च ॥ किंकले वरपापं मे पंचत्वं शोभनं भवेत् ॥ परिव्राज  
कोवाच ॥ अवले एव कार्यते निश्चयेन करोम्यहं ॥ त्वं यदीच्छसि भर्तारं दृढमि पुरुषवर्धनं ॥ ॥ अवला उवाच ॥ एवं  
नो अन्यभर्तारं पूर्वभर्तारकं विना ॥ कर्मणा मनसा वाचा परिव्राजकमेविभो ॥ परिव्राजकोवाच ॥ अवले एवं ज्ञातो हं  
साधुसाधु सुभावला ॥ आगच्छ गौतमे गच्छेत् शृणुते स्मिन् यदीच्छसि ॥ अथ परिव्राजकेन करुणा चित्तेन वाराणा  
स्यामहानगरीं त्रीयते ॥ ततः क्रमेण वाराणासीं मनुप्राप्ता ॥ येन भगवतः सभाया मेका न्नेस्थिताः ॥ अथ परिव्राजकः  
काश्यपमेतदबोचत् ॥ भो काश्यप वाच मे कं भृगु ॥ नान्येवं तस्याऽवलायाः परम उःखप्राप्ताः सर्वयथाश्रुतं तस्या पू